

Ἡ ΤΟΥ

294c 18

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΤΩΝ

ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΙΩΝ

ΠΟΛΙΤΕΙΑ.

XENOPHONTIS

LACEDAEMONIORUM

RESPUBLICA.

ACCEDIT INTERPRETATIO LATINA
LEUNCLAVII.

GLASGUA E:
IN AEDIBUS ACADEMICIS
EXCUDEBANT ROBERTUS ET ANDREAS FOULIS
ACADEMIAE TYPOGRAPHI
M.DCC.LVI.



ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ
ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΙΩΝ
ΠΟΛΙΤΕΙΑ.

ΑΛΛ' ἐγὼ ἐννοήσας ποτέ, ὥς ἡ
Σπάρτη, τῶν ὀλιγανθρωποτά-
των πόλεων ἕσα, δυνατωτάτη τε καὶ ὀνο-
μαστοτάτη ἐν τῇ Ἑλλάδι ἐφάνη. ἐθαύ-
μασα, ὅτῳ ποτέ τρόπῳ τῆς ἐγένετο.
Επεὶ μέντοι κατενόησα τὰ ἐπιτηδεύματα
τῶν Σπαρτιατῶν, ἔκέτι ἐθαύμαζον. Λυ-
κοῦργον μέντοι τὸν δέντα αὐτοῖς τῆς νό-
μους, οἷς πειδύμενοι εὐδαιμόνησαν, τῆτον
καὶ θαυμάζω, καὶ εἰς τὰ ἔσχατα μάλα σο-
φὸν ἡσούμαι. Εκείνος γὰρ ὁ μιμησάμενος
τὰς ἄλλας πόλεις, ἀλλὰ καὶ ἐναντία γνῶς
ταῖς πλείσταις, προέχουσιν εὐδαιμονίᾳ
τὴν πατρίδα ἐπέδειξεν.

Αὐτίκα γὰρ περὶ τεκνοποιίας (ἵνα ἐξ
ἀρχῆς ἀρξώμαι) οἱ μὲν ἄλλοι τὰς μελ-

Α

λέσας τίκτειν, καὶ καλῶς δοκούσας κόρας
 παιδεύεσθαι, καὶ σίτῳ ἢ ἀνυσὸν μετριωτά-
 τῳ τρέφει, καὶ ὅφρ' ἢ δυνατόν μικροτάτῳ
 οἶνῳ γε μὴν ἢ πάμπαν ἀπεχόμεναι, ἢ ὕδα-
 ρεῖ χρώμεναι διάλυσιν. Ὡς δὲ οἱ πολ-
 λοὶ τῶν τὰς τέχνας ἐχόντων ἐδραῖοι εἰσιν,
 οὕτω καὶ τὰς κόρας οἱ ἄλλοι Ἕλληνες ἡρεμι-
 ζέσας ἐριεργεῖν ἀξιοῦσι. Τὰς μὲν οὕτω τρε-
 φομένας πῶς χρὴ προσδοκῆσαι μεγαλειῶν
 ἂν τι γεννῆσαι;

Ὁ δὲ Λυκούργος ἐοθῆτας μὲν καὶ δούλας
 παρέχειν ἱκανὰς ἠγάσασθαι εἶναι ταῖς δ'
 ἐλευθέραις μέγιστον νομίσας εἶναι τὴν τεκ-
 νοποιῖαν· πρῶτον μὲν σωμασκεῖν ἔταξεν ὁ-
 δὲν ἥτιον τὸ θῆλυ τῷ ἀρρενὸς φύλῳ. Επει-
 λα δὲ δρόμος καὶ ἰσχύος, ὥσπερ καὶ τοῖς ἀνδρά-
 σιν, οὕτω καὶ ταῖς θηλείαις ἀγῶνας πρὸς
 ἀλλήλας ἐποίησε, νομίζων ἐξ ἀμφοτέρων
 ἰσχυρῶν καὶ τὰ ἐκγονα ἐρρώμενέσθαι γίγ-
 νεσθαι.

Επεὶ γε μὴν γυνὴ πρὸς ἄνδρα ἔλθοι,
 ὁρῶν τὰς ἄλλας τὸν πρῶτον τῷ χρόνῳ ἀ-
 μέτρως ταῖς γυναῖξι συνόντας, καὶ τέττε τὰ-
 ναντία ἔγνω. Εἰσηκε γὰρ, αἰδεῖσθαι μὲν
 εἰσιόντα ὀφθῆναι, αἰδεῖσθαι δ' ἐξιόντα.
 Οὕτω δὲ συνόντων, ποθεινοτέρως μὲν ἀ-
 νάγκη σφῶν αὐτῶν ἔχειν, ἐρρώμενέσσερα δὲ
 γίγνεσθαι εἴ τι βλασάνοιεν, ἔτω μᾶλλον,
 εἰ ἢ διάκοροι ἀλλήλων εἶεν.

Πρὸς δὲ τέτοις, καὶ ἀποπαύσας τῷ ὁπό-
 τε βέλοιντο ἕκαστοι γυναῖκα ἄγεσθαι, ἔτα-
 ξεν ἐν ἀκμαῖς τῶν σωμάτων τὰς γάμους
 ποιεῖσθαι, καὶ τῷτο συμφέρον τῇ εὐγονίᾳ
 νομίζων. Εἶγε μέντοι συμβαίη γεραίῳ
 νέαν ἔχειν, ὁρῶν τοὺς τηλικύτους φυλάσ-
 σοντας μάλιστα τὰς γυναῖκας, τάναντία
 καὶ τέττε ἐνόμισε. Τῷ γὰρ πρεσβύτῃ ἐποί-
 ησεν, ὁποῖς ἀνδρὸς σῶμά τε καὶ ψυχὴν ἀ-
 γασθεῖη, τοῦτον ἐπαγομένῳ τεκνοποιή-
 σασθαι. Εἰ δέ τις αὖ γυναικὶ μὲν συνοι-

κεῖν μὴ βούλοιτο, τέκνων δὲ ἀξιολόγων ἐπιθυμοίη, καὶ τότε νόμιμον ἐποίησεν, ἥν τινα ἂν εὐτεκνον καὶ γενναίαν ὀρώη, πείσαντα τὸν ἔχοντα, ἐκ ταύτης τεκνοποιεῖσθαι.

Καὶ πολλὰ μὲν τοιαῦτα συνεχώρει. Αἶτε γὰρ γυναῖκες διτλοὺς οἴκους βούλονται κατέχειν, οἷτε ἄνδρες ἀδελφὸς τοῖς παισὶ προσλαμβάνειν, οἱ τῷ μὲν γένους καὶ τῆς δυνάμεως κοινωνῶσι, τῶν δὲ χρημάτων ἔκ ἀντιποιῶνται. Περὶ μὲν δὴ τεκνοποιίας ἔγωγε πάναντία γνῶς τοῖς ἄλλοις, εἴ τι διαφέρουσιν καὶ κατὰ μέγεθος καὶ κατ' ἰσχὺν ἄνδρας τῇ Σπάρτῃ ἀπετέλησεν, ὁ βεβλόμενος ἐπισκοπεῖτω.

Κ Ε Φ. β'.

ΕΓΩ μέντοι ἐπεὶ καὶ περὶ γενέσεως ἐξήγημαι, βέλομαι καὶ τὴν παιδείαν ἐκατέρων σαφηνίσαι. Τῶν μὲν τοίνυν ἄλλων

Ελλήνων οἱ φάσκοις κάλλιστα τὰς υἱεῖς
 παιδεύειν, ἐπειδὴν τάχιστα αὐτοῖς οἱ παῖ-
 δες τὰ λεγόμενα ξυνιῶσιν, εὐθὺς μὲν ἐπ'
 αὐτοῖς παιδαγωγὸς θεράπωντας ἐφιστᾷσι,
 εὐθὺς δὲ πέμπουσιν εἰς διδασκάλων, μαθη-
 σομένους καὶ γράμματα, καὶ μουσικὴν, καὶ τὰ
 ἐν παλαίστρᾳ. Πρὸς δὲ τούτοις, τῶν παί-
 δων πόδας μὲν ὑποδήμασιν ἀπαλύνουσιν,
 σώματα δὲ ἱματίων μελαβολαῖς διαδρύπ-
 τουσι· σίτου γε μὴν αὐτοῖς γαστέρα μέ-
 τρον νομίζουσιν.

Ὁ δὲ Λυκοῦργος ἀντὶ μὲν τοῦ ἰδία ἐκά-
 στοις παιδαγωγοὺς δούλους ἐφιστᾶναι, ἄνδρα
 ἐπέστησε κρατεῖν αὐτῶν, ἐξ ὧν περ αἱ μέ-
 γισται ἀρχαὶ καθίστανται· ὃς δὴ καὶ Παι-
 δονόμος καλεῖται· τοῦτον δὲ κύριον ἐποίησε
 καὶ ἀθροίζειν τὰς παῖδας, καὶ ἐπισκοποῦν-
 τα εἴ τις ῥαδιουργοίη, ἰχυρῶς κολάζειν.
 Ἐδωκεν αὐτῷ καὶ τῶν ἡβώντων μαστιγο-
 φόρους, ὅπως τιμωροῖεν ὅτε δέοι. Ὡς

πολλήν μὲν αἰδῶ, πολλήν δὲ πειθῶ ἐκεῖ
συμπαρεῖναι.

Ἀντί γε μὴν τοῦ ἀπαλύνειν τοὺς πό-
δας ὑποδήμασιν, ἔταξεν ἀνυποδησία κραλύ-
ρειν. Νομίζων, εἰ τῷτ' ἀσκήσειαν, πολὺ
μὲν ῥᾶον ἂν ὀρθιάδε βαίνειν, ἀσφαλέστερον
δὲ πρηνῇ καταβαίνειν, καὶ πηδῆσαι, καὶ
ἀναθορεῖν, καὶ δραμεῖν θάττον ἀνυπόδεον,
εἰ ἡσκηκῶς εἴη τοὺς πόδας, ἢ ὑποδεδεμέ-
νον.

Καὶ ἀντί γε τοῦ ἱματίοις διαθρύπ-
τεσθαι, ἐνόμισεν ἐνὶ ἱματίῳ δι' ἔτους προσε-
δίξεσθαι· νομίζων οὕτω καὶ πρὸς φύχην,
καὶ πρὸς θάληπην ἄμεινον ἂν παρασκευάσασ-
θαι.

Σιῖτόν γε μὴν ἔταξε τοσούτον ἔχοντα
συμβουλεύειν τὸν ἄρρενα, ὥς ὑπὸ πλησμα-
νῆς μὲν μήποτε βαρύνεσθαι, τῷ δὲ ἐνδεεσέ-
ως διάλγειν μὴ ἀπείρως ἔχειν. Νομίζων
τοὺς οὕτω παιδευομένους μᾶλλον μὲν ἂν

δύνασθαι, εἰ δεήσειεν, ἀσιτήσαντας ἐπιπο-
νῆσαι, μᾶλλον δ' ἂν, εἰ παραγέλθειν,
ἀπὸ τῆ αὐτοῦ σίτης πλείω χρόνον ἐπι-
ταθῆναι, ἢ τῶν δ' ἂν ὄψε δεῖσθαι, εὐχε-
ρέστερον δὲ πρὸς πᾶν ἔχειν βρῶμα.

Καὶ ὑβρινοτέρως δ' ἂν διάγειν, καὶ εἰς
μῆκος ἂν αὐξάνεσθαι τὴν ῥαδινὰ τὰ σώμα-
τα ποῖσσαν τροφήν, μᾶλλον συλλαμβά-
νειν ἡγήσατο, ἢ τὴν διαπλάυνεσαν τῷ
σίτῳ. Ως δὲ μὴ ὑπὸ λιμοῦ ἄγαν αὐτὸν πί-
ζοιντο, ἀπραγμόνως μὲν αὐτοῖς οὐκ ἔδωκε
λαμβάνειν ὧν ἂν δέωνται, κλέπτειν δ' ἐ-
φῆκεν ἔστιν ἂν τῷ λιμῷ ἐπικουροῦντας. Καὶ
ὥς μὲν ἐκ ἀπορῶν ὅ,τι δοίη, ἐφῆκεν αὐ-
τοῖς γε μηχανᾶσθαι τὴν τροφήν, ὅθεν αὐ-
τοῖς οἶμαι τῆτο ἀγνοεῖν.

Δῆλον δὲ, ὅτι τὸν μέλλοντα κλωπέυειν,
καὶ νυκτὸς ἀγρυπνεῖν δεῖ, καὶ μεθ' ἡμέραν
ἀπατᾶν καὶ ἐνεδρέυειν, καὶ κατασκόπους δὲ
ἐτοιμάζειν τὸν μέλλοντά τι λήψεσθαι.

Ταῦτα ἔν δὴ πάντα δηλονότι μηχανικωτέρους τῶν ἐπιτηδείων βεβλόμενος τὸς παῖδας ποιεῖν, καὶ πολεμικωτέρους, οὕτως ἐπαίδευσεν.

Εἴποι δ' ἂν ἔν τις· Τί δῆτα, εἴπερ τὸ κλέπειν ἀγαθὸν ἐνόμιζε, πολλὰς πληγὰς ἐπέβαλλε τῷ ἀλισκομένῳ; Οὔτι, φημὶ ἐγὼ, καὶ τὰλλα ὅσα ἄνδρωποι διδάσκουσι, κολάζουσι τὸν μὴ καλῶς ὑπηρετῶντα. Καὶ οἱ ἄλλοι ἔν τοὺς ἀλισκομένους, ὡς κακῶς κλέποντας, τιμωροῦνται. Καὶ ὡς πλείους δὴ ἀρπάσαι τυροὺς παρ' Ορθίας καλὸν θεῖς, μαστιγοῦν τούτους ἄλλοις ἐπέταξε. Τοῦτο δὲ δηλῶσαι καὶ ἐν τούτῳ βουλούμενος, ὅτι ἐστὶν ὀλίγον χρόνον ἀλγέσαντα πολὺν χρόνον εὐδοκιμοῦντα εὐφραίνεισθαι. Δηλοῦται δὲ ἐν τούτῳ, ὅτι καὶ ὅπερ τάχους δεῖ, ὁ βλακεύων ἐλάχιστα μὲν ὠφελεῖται, πλείους δὲ πράγματα λαμβάνει.

Ὅπως δὲ μὴδ' εἰ ὁ παιδονόμος ἀπέλ-
θοι, ἔρημοί ποτε οἱ παῖδες εἶεν ἄρχοντος,
ἐποίησε τὸν ἀεὶ παρόντα τῶν πολιτῶν
κύριον εἶναι καὶ ἐπιτάττειν τοῖς παισὶν ὅ, τι
ἂν ἀγαθὸν δοκοίη εἶναι, καὶ κολάζειν εἰ τι
ἀμαρτάνοιεν. Τοῦτο δὲ ποιήσας, διέπραξε
καὶ αἰδημονες ἔργους εἶναι τοὺς παῖδας. Οὐδὲν
γὰρ οὕτως αἰδῶνται οὔτε παῖδες, οὔτε
ἄνδρες, ὥς τὰς ἄρχοντας. Ὡς δὲ καὶ,
εἴποτε μὴδεὶς τύχοι ἀνὴρ παρῶν, μὴδ'
ὥς ἔρημοι οἱ παῖδες ἄρχοντος εἶεν, ἔθηκε
τῆς ἱλῆς ἐκάστης τὸν τορώτατον τῶν ἀρρέ-
νων ἄρχειν. Ὡς οὐδέποτε ἐκεῖ οἱ παῖ-
δες ἔρημοι ἄρχοντός εἰσι.

Λεκτέον δέ μοι δοκεῖ εἶναι καὶ περὶ τῶν
παιδικῶν ἐρώτων· ἔστι γάρ τι καὶ τοῦτο
πρὸς παιδείαν. Οἱ μὲν τοίνυν ἄλλοι Ελ-
ληνες ἢ (ὥσπερ Βοιωτοὶ) ἀνὴρ καὶ παῖς
συζυγέντες ὁμιλοῦσιν, ἢ (ὥσπερ Ἡλεῖοι)
διὰ χαρίτων τῇ ὥρᾳ χρῶνται. Εἰσὶ δὲ

καὶ οἱ παντάπασιν τῷ διαλέγεσθαι τῆς ἐρα-
 τᾶς εἴργουσιν ἀπὸ τῶν παίδων.

Ὁ δὲ Λυκῆργος ἐναντία καὶ τούτοις
 πᾶσιν γνοῦς, εἰ μὲν τις αὐτὸς ὢν οἶον δεῖ,
 ἄλλαθεὶς ψυχὴν παιδὸς, πειρῶτο ἄμεμπ-
 τον φίλον ἀποτελέσασθαι καὶ συνεῖναι,
 ἐπὴναι, καὶ καλλίστην παιδείαν ταύτην
 ἐνόμιζεν. Εἰ δέ τις παιδὸς σώματος ὀρε-
 γόμενος φανείη, αἰσχισον τοῦτο θεὸς· ἐ-
 ποίησεν ἐν Λακεδαίμονι μηδὲν ἥττον ἐρα-
 τᾶς παιδικῶν ἀπέχεσθαι, ἢ γονεῖς παίδων,
 ἢ καὶ ἀδελφοὶ ἀδελφῶν εἰς ἀφροδίσια ἀπέ-
 χονται. Τὸ μὲν τοι, ταῦτα ἀπιστεῖσθαι
 ὑπὸ τινων, οὐ θαυμάζω. Ἐν πολλαῖς γὰρ
 τῶν πόλεων οἱ νόμοι ἔκ ἐναντιῶνται ταῖς
 πρὸς τῆς παιδᾶς ἐπιθυμίαις.

Κ Ε Φ. γ'.

Ἡ μὲν δὴ παιδεία εἴρηται, ἥτε Λακωνική, καὶ ἡ τῶν ἄλλων Ελλήνων. Εξ ὁποτέρας δ' αὐτῶν καὶ εὐπειθέστεροι, καὶ αἰδημονέστεροι, καὶ ὧν δεῖ ἐγκρατέστεροι ἄνδρες ἀποτελεῖνται, ὁ βυλόμενος καὶ ταῦτα ἐπισκοπεῖτω.

Οταν γε μὴν ἐκ παίδων εἰς τὸ μειρακῖσθαι ἐκβαίνωσι, τηνικαῦτα οἱ μὲν ἄλλοι παύσσι μὲν ἀπὸ παιδαγωγῶν, παύσσι δὲ καὶ ἀπὸ διδασκάλων, ἄρχσσι δὲ ὕδενες ἔτι αὐτῶν, ἀλλ' αὐτονόμους ἀφιαῖσιν· ὁ δὲ Λυκῆρτος καὶ τῶν τάναντία ἔγνω. Καταμαθὼν γὰρ τοῖς τηλικούτοις μέγιστον μὲν φρόνημα ἐμφυόμενον, μάλιστα δὲ ὕβριν ἐπιπολάζουσαν, ἰχυρωτάτας δὲ ἐκθυμίας τῶν ἡδονῶν παρισταμένας τηνικαῦτα πλείους μὲν πόνας αὐτοῖς ὑπέβαλε, πλείστην δὲ ἀχολίαν ἐμηχανήσατο. Ἐπι-

Θεὸς δέ, καὶ εἴ τις ταῦτα φύλοι, μηδενὸς
 ἔτι τῶν καλῶν τυγχάνειν· ἐποίησε μὴ
 μόνον τῆς ἐκ δημοσίης, ἀλλὰ καὶ τοὺς κη-
 δομένους ἐκάστων ἐπιμελεῖσθαι, ὥς μὴ ἀ-
 ποδειλιάσαντες ἀδόκιμοι παντάπασιν ἐν
 τῇ πόλει γένοιοντο.

Πρὸς δὲ τούτοις τὸ αἰδεῖσθαι ἰχυρῶς
 ἐμφῦσαι βεβλόμενος αὐτοῖς, καὶ ἐν ταῖς
 ὁδοῖς ἐπέταξεν ἐντὸς μὲν τῆ ἱματίης τῶ
 χεῖρε ἔχειν, σιγῇ δὲ πορεύεσθαι, περι-
 βλέπειν δὲ μηδαμοῖ, ἀλλ' αὐτὰ τὰ πρὸ
 τῶν ποδῶν ὁρᾶν. Ἐνθα δὴ καὶ δῆλον γεγέ-
 νηαι, ὅτι τὸ ἄρρεν φῦλον καὶ εἰς τὸ σω-
 φρονεῖν ἰχυρότερόν ἐστι τῶν τῆς θηλείας
 φύσεως.

Ἐκεῖνων γ' ἔν ἧτλον μὲν ἂν φωνὴν ἀκέ-
 σαις, ἢ τῶν λιθίνων, ἧτλον δ' ἂν ὄμματα
 μέλαςρέφαις, ἢ τῶν χαλκῶν, αἰδημονεσέ-
 ρος δ' ἂν αὐτὸς ἡγήσαιο καὶ αὐτῶν τῶν ἐν
 τοῖς θαλάμοις παρθένων. Καὶ ἐπειδὴ

εἰς τὸ φιλίτιόν γε ἀφίκωνται, ἀγαπητὸν αὐτῶν καὶ τὸ ἐρωτηθὲν ἀκῶσαι. Καὶ τῶν μὲν αὖ παιδικῶν ὅτως ἐπεμελήθη.

Κ Ε Φ. δ'.

ΠΕΡΙ γε μὴν τῶν ἡβώντων πολὺ μάλισα ἐσπούδασε, νομίζων, τούτους, εἰ γένοιτο οἷους δεῖ, πλείστον ῥέπειν ἐπὶ τὸ ἀγαθὸν τῇ πόλει. Οὐδὲν ὅν, οἷς ἂν μάλισα φιλονεικία ἐβγένηται, τούτων καὶ χορὸς ἀξιακροατωτάτης γιγνομένης, καὶ γυμνικὸς ἀγῶνας ἀξιοθεατωτάτης· ἐνόμιζεν, εἰ καὶ τὰς ἡβῶνας συμβάλλοι εἰς ἔριν περὶ ἀρετῆς, ὅτως ἂν καὶ τέτλης ἐπὶ πλείστον ἀφικνεῖσθαι ἀνδραγαθίας. Ὡς ὅν τέτλης αὖ συνέβαλεν, ἐξηγήσομαι.

Αἰροῦνται τοίνυν αὐτῶν οἱ Εφοροὶ ἐκ τῶν ἀκμαζόντων τρεῖς ἄνδρας. Οὗτοι δὲ Ἰππαγρέται καλεῖνται. Τέτλων δὲ ἕκα-

τος ἄνδρας ἑκατὸν καταλέγει, διασαφηνίζων ὅτι ἐνεκα τοὺς μὲν προτιμᾷ, τοὺς δὲ ἀποδοκιμάζει. Οἱ οὖν μὴ τυγχάνοντες τῶν καλῶν, πολεμῶσι τοῖς τε ἀποσεύλασιν αὐτοῖς, καὶ τοῖς αἰρεθεῖσιν ἀνδ' αὐτῶν, καὶ παραφυλάττουσιν ἀλλήλους, ἐάν τι παρὰ τὰ καλὰ νομιζόμενα ῥαδιουργῶσι.

Καὶ αὕτη δὴ γίγνεται ἡ θεοφιλεστάτη τε, καὶ πολιτικωτάτη ἔρις, ἐν ἣ ἀποδείκναι μὲν, ἃ δεῖ ποιεῖν τὸν ἀγαθόν, χωρὶς δ' ἑκάτεροι ἀσκῶσιν, ὅπως αἰεὶ κράτιστοι ἔσονται· ἐάν δέ τι δέῃ, καὶ ἓνα ἀρήξῃσι τῇ πόλει παντὶ δένηι.

Ανάγκη δ' αὐτοῖς καὶ εὐεξίας ἐπιμελεῖσθαι. Καὶ γὰρ πυκτεύουσι διὰ τὴν ἔριν, ὅπως ἂν συμβάλωσι διαλύειν μὲν τοὺς μαχομένους πᾶς ὁ παραγενόμενος κύριος. Ἦν δέ τις ἀπειθῇ τῷ διαλύοντι, ἄγει αὐτὸν ὁ παιδονόμος ἐπὶ τοὺς Εφόρους· οἱ δὲ ζημιῶσι, μεγαλείως καθιστᾶναι βεβλόμενοι,

εἰς τὸ μήποτε ὀργὴν τῷ μὴ πείθεσθαι τοῖς νόμοις κρατῆσαι.

Τοῖς γε μὴν τὴν ἡβηλικὴν ἡλικίαν πεπερακόσιν, ἐξ ὧν ἤδη καὶ αἱ μέγισται ἀρχαὶ καθίστανται, οἱ μὲν ἄλλοι Ἕλληνες ἀφελόντες αὐτῶν τὸ ἰσχύος ἔτι ἐπιμελεῖσθαι, στρατεύεσθαι ὅμως αὐτοῖς ἐπιτάτλουσιν. Οὗ δὲ Λυκῆργος τοῖς τηλικύτοις νόμιμον ἐποίησε κάλλιστον εἶναι τὸ θηρᾶν, εἰ μή τι δημόσιον κωλύοι, ὅπως δύναιτο καὶ ὅτοι μηδὲν ἥτιον τῶν ἡβώντων στρατιωτικὰς πόρους ὑποφέρειν.

Κ Ε Φ. ε'.

Ἀ μὲν οὖν ἐκάστη ἡλικία ἐνομοθέτησεν ὁ Λυκῆργος ἐπιτηδεύματα, σχεδὸν εἴρηται. Οἷαν δὲ καὶ πᾶσι διαίταν κατεσκεύασε, νῦν πειράσομαι διηγεῖσθαι.

Λυκοῦργος τοίνυν παραλαβὼν τοὺς

Σπαρτιάτας, ὥσπερ τὲς ἄλλες Ἑλληνας, οἴκοι σκηνῶντας· γνοὺς ἐν τέτοις πλείους ῥαδιουργεῖσθαι, εἰς φανερόν ἐξήγαγε τὰ συσκήνια, ἔτως ἡγούμενος ἥκισ' ἂν παραβαίνεσθαι τὰ προσατλόμενα. Καὶ σιτόν τε ἔταξεν αὐτοῖς, ὥς μήτε ὑπερπληρῆσθαι, μήτε ἐνδεεῖς γίνεσθαι. Πολλὰ δὲ καὶ παράλογα γίγνεται ἀπὸ τῶν ἀγρευομένων. Οἱ δὲ πλῆστοι ἔσιν ὅτε καὶ ἄγραν ἀνὶ παραβάλλουσιν. Ως ἔτε ἔρημός ποτε ἢ τράπεζα βρωτῶν γίγνεται, ἔς' ἂν διασκηνώσιν, οὔτε πολυδάπανος.

Καὶ μὲν τοῦ πότου ἀποπαύσας τὰς ἐκ ἀναγκαίας πόσεις, αἱ σφάλλουσι μὲν σώματα, σφάλλουσι δὲ γνώμας, ἐφῆκεν ὁπότε διψῶν ἕκαστος πίνειν· ἔτω νομίζων ἀβλαβέστατόν τε, καὶ ἥδιον ποτὸν γίνεσθαι. Οὕτω γε μὲν σκηνόντων, πῶς ἂν τις ἢ ὑπὸ λιχνείας, ἢ οἰνοφλυγίας ἢ αὐτόν, ἢ οἶκον διαφθείρειεν;

Καὶ γὰρ δὴ ἐν μὲν ταῖς ἄλλαις πόλε-
 σιν ὡς τὸ πολὺ οἱ ἥλικες ἀλλήλοις σὺνείσι,
 μεθ' ὧν περ καὶ ἐλαχίστη αἰδώς παραγίγ-
 νεται. Ο δὲ Λυκοῦργος ἐν τῇ Σπάρτῃ
 ἀνέμιξε παιδεύεσθαι τὰ πολλὰ τῆς νεω-
 τέρας ὑπὸ τῆς τῶν γεραιτέρων ἐμπειρίας.
 Καὶ γὰρ δὴ ἐπιχώριον ἐν τοῖς φιλιτίοις
 λέγεσθαι ὅ,τι ἂν καλῶς τις ἐν τῇ πόλει
 ποιήσῃ· ὥς' ἐκεῖ ἦκισα μὲν ὕβριν, ἦκισα
 δὲ παροινίαν, ἦκισα δὲ αἰχρουργίαν καὶ αἰ-
 χρολογίαν ἐγγίγνεσθαι. Αγαθὰ γε μὴν
 ἀπεργάζεται καὶ τάδε ἢ ἔξω σίτισις· περι-
 πατεῖν τε γὰρ ἀναγκάζονται ἐν τῇ οἰ-
 καδὲ ἀφόδῳ, καὶ μὴν τὸ ὑπὸ οἴνῳ μὴ σφάλ-
 λεσθαι ἐπιμελεῖσθαι, εἰδότας ὅτι ἐκ ἐν-
 θάπερ ἐδείπνουν, καταμενῶσι, καὶ τῇ ὀρφνῇ
 ὅσα ἡμέρᾳ χρησέον. Οὐδὲ γὰρ ὑπὸ φανῶ
 τὸν ἔτι ἐμφροῦρον ἔξερσι πορεύεσθαι.

Καταμαθὼν γε μὴν ὁ Λυκοῦργος καὶ
 ὅτι ἀπὸ τῶν σίτων οἱ μὲν διαπονέμενοι,

εὐχροὶ τε, καὶ εὐσαρκοὶ, καὶ εὐρωστοὶ εἰσιν, οἱ δ' ἄπονοι, πεφυσημένοι τε, καὶ αἰχροὶ, καὶ ἀδενεῖς ἀναφαίνονται, ὃδὲ τέττε ἡμέλησεν· ἀλλ' ἐννοῶν, ὅτι καὶ ὅταν αὐτός τις τῇ ἑαυτῷ γνώμῃ φιλοπονῇ, ἀρκῶν τὸ σῶμα ἔχων ἀναφαίνεται, ἐπέταξε τὸν αἰὲ πρεσβύτατον ἐν τῷ γυμνασίῳ ἐκάστῳ ἐπιμελεῖσθαι, ὥς μήποτε αὐτοὶ ἐλάττους τῶν σιτίων γίγνεσθαι. Καὶ ἐμοὶ μὲν ὃδ' ἐν τούτῳ σφαλῆναι δοκεῖ. Οὐκ ἂν οὖν ῥαδίως γέ τις εὖροι Σπαρτιατῶν οὔτε ὑγιεινότερους, οὔτε τοῖς σώμασι χρησιμότερους. Ομοίως γὰρ ἀπὸ τε τῶν σκελῶν, καὶ ἀπὸ χειρῶν, καὶ ἀπὸ τραχήλου γυμνάζονται.

ΚΕΦ. 5'.

ΕΝΑΝΤΙΑ γε μὴν ἔγνω καὶ τάδε τοῖς πλείστοις. Ἐν μὲν γὰρ ταῖς ἄλλαις πόλεσι τῶν ἑαυτῷ ἑκάστος καὶ παίδων καὶ

οἰκετῶν, καὶ χρημάτων ἄρχουσιν· ὁ δὲ Λυ-
κῆργος, κατασκευάσαι βουλόμενος, ὡς ἂν
μηδὲν βλάβῃοντες, ἀπολαύοιεν τι οἱ πολί-
ται ἀλλήλων ἀγᾶθόν, ἐποίησε παίδων ἑ-
καστον ὁμοίως τῶν ἑαυτῷ καὶ τῶν ἀλλοτρι-
ων ἄρχειν. Οταν δὲ τις εἰδῇ, ὅτι ἔσται πα-
τέρες εἰσὶ τῶν παίδων, ὧν αὐτὸς ἄρχει, ἀ-
νάγκη οὕτως ἄρχειν, ὥσπερ ἂν καὶ τὸν ἑαυ-
τοῦ ἄρχεσθαι βούλοιτο. Ἦν δὲ τις παῖς
ποτὲ πληγὰς λαβὼν ὑπ' ἄλλου, κατείπη
πρὸς τὸν πατέρα, αἰσχρὸν ἔστι μὴ ἔκ ἄλ-
λας πληγὰς ἐμβάλλειν τῷ υἱεῖ. Οὕτω
πιστεύουσιν ἀλλήλους μηδὲν αἰσχρὸν προσ-
τάττειν τοῖς παισίν.

Ἐποίησε δὲ καὶ οἰκέταις, εἴ τις δεηθείη,
χρησθαι καὶ τοῖς ἀλλοτρίοις· καὶ κυνῶν δὲ
θηρευτικῶν συνῆψε κοινωνίαν. Ὡς οἱ μὲν
δεόμενοι παρακαλῶσιν ἐπὶ θήραν· ὁ δὲ μὴ
αὐτὸς χολάζων, ἡδέως ἐκπέμπει. Καὶ
ἵπποις δὲ ὡσαύτως χρῶνται. Ο γὰρ ἀδελ-

νήσας, ἢ δεηθεὶς ὀχήματος, ἢ ταχύ που
 βουλευθεὶς ἀφικέσθαι, ἢν που ἴδῃ ἵππον
 ὄντα, λαβὼν καὶ χρησάμενος καλῶς, ἀ-
 ποκαθίστησιν. Οὐ μὲν ὅδ' ἐκείνο τὸ παρὰ
 τοῖς ἄλλοις εἰθισμένον ἐποίησεν ἐπιηδεύ-
 εσθαι. Οὐ γὰρ ἂν ὑπὸ θήρας ὀφιοδέν-
 τες δεηθῶσι τῶν ἐπιηδείων, ἢν μὴ συνε-
 σκευασμένοι τύχῃσι, καὶ ἐνλαῦθα ἔθηκε
 τῆς μὲν πεπαυμένους καταλείπειν τὰ πε-
 ποιημένα, τῆς δὲ δεομένους, ἀνοίξαντας τὰ
 σήμαντρα, λαβόντας ὅσων ἂν δέονται, ση-
 μνημαμένους καταλιπεῖν. Τοιαῦτ' ἔτι
 μεταδιδόντες ἀλλήλοις, καὶ οἱ τὰ μικρὰ
 ἔχοντες μετέχουσι πάντων τῶν ἐν τῇ χώ-
 ρᾳ, ὅποτεν τινὸς δεηθῶσιν.

ΚΕΦ. Ζ'.

ΕΝΑΝΤΙΑ γὰρ μὲν καὶ ταῦτα τοῖς
 ἄλλοις Ἑλλήσι κατέστησεν ὁ Λυκούργος
 ἐν τῇ Σπάρτῃ νόμιμα. Ἐν μὲν γὰρ δὴ πρὸς

ταῖς ἄλλαις πόλεσι πάντες χρηματίζον-
ται ὅσον δύνανται. Ο μὲν γὰρ γεωργεῖ,
ὁ δὲ ναυκληρεῖ· ὁ δ' ἐμπορεύεται, οἱ δὲ καὶ
ἀπὸ τεχνῶν τρέφονται. Ἐν δὲ τῇ Σπάρ-
τῃ ὁ Λυκοῦργος τοῖς μὲν ἐλευθέροις τῶν
μὲν ἀμφὶ χρηματισμὸν ἀπέειπε μηδενὸς
ἀπτεσθαι· ὅσα δ' ἐλευθερίαν ταῖς πόλε-
σι παρασκευάζει, ταῦτα ἔταξε μόνα ἔρ-
γα αὐτῶν νομίζειν.

Καὶ γὰρ δὴ τί πλῆθος ἐκεῖ γε σω-
δασέος, ἔνθα ἴσα μὲν φέρειν εἰς τὰ ἐπι-
τήδεια, ὁμοίως δὲ διαιτᾶσθαι τάξας, ἐποί-
ησε μὴ ἡδυπαθείας ἔνεκα χρημάτων ὀρέ-
γεσθαι; ἀλλὰ μὴν ὅδ' ἱματίων γε ἔνεκα
χρηματισέον. Οὐ γὰρ ἐοδῆτος πολυτε-
λεία, ἀλλὰ σώματος εὐεξία κοσμεῖνται.
Οὐδὲ μὴν τοῦ γε εἰς τοὺς συσκήνους ἔνεκα
ἔχειν δαπανᾶν, χρήματα ἀφροισέον. Ε-
πεὶ τὸ τῷ σώματι πονῶντα ὠφελεῖν τῆς
συνόλης εὐδοξότερον ἐποίησεν, ἢ τὸ δαπα-

νῶντας· ἐπιδείξας τὸ μὲν ψυχῆς, τὸ δὲ πλῆτε ἔργον.

Τό γε μὴν ἔξ ἀδίκων χρηματίζεσθαι καὶ ἐν τοῖς τοιούτοις διεκώλυσε. Πρῶτον μὲν γὰρ νόμισμα τοῖςτον κατεσῆσατο, ὃ δέκα μνῶν μόνον ἂν εἰς οἰκίαν εἰσελθόν, ἔποτε δεσπότας ἔτε οἰκέτας λάθοι. Καὶ γὰρ χώρας μεγάλης, καὶ ἀμάξης ἀγωγῆς δέοιτ' ἂν. Χρυσίον γε μὴν, καὶ ἀργύριον ἐρευνᾶται, καὶ ἂν τί περ φανῇ, ὃ ἔχων ζημιούται. Τί οὖν ἂν ἐκεῖ χρηματισμός σουδάζοιτο, ἐνθα ἡ κτήσις πλείους λύπας, ἢ ἡ χρῆσις εὐφροσύνας παρέχει;

Κ Ε Φ. ἡ.

ΑΛΛΑ γὰρ ὅτι μὲν ἐν Σπάρτῃ μά-
λιστα πείθονται ταῖς ἀρχαῖς τε καὶ τοῖς
νόμοις, ἴσμεν ἅπαντες. Εγὼ μέντοι οὐδ'
ἐλχειρῆσαι οἶμαι πρότερον τὸν Λυκῆργον
ταύτην τὴν εὐεξίαν καθιστάναι, πρὶν ὁμο-

γνώμονας ἐποίησατο τῆς Κρατίστῃς τῶν
ἐν τῇ πόλει.

Τεκμαίρομαι δὲ ταῦτα, ὅτι ἐν μὲν
ταῖς ἄλλαις πόλεσιν οἱ δυνατώτεροι οὔτε
βούλονται δοκεῖν τὰς ἀρχὰς φοβεῖσθαι,
ἀλλὰ νομίζουσι τῷτο ἀνελεύθερον εἶναι.
Εν δὲ τῇ Σπάρτῃ οἱ κράτιστοι καὶ ὑπέρ-
χονται μάλισα τὰς ἀρχὰς, καὶ τῷ τα-
πεινοῖ εἶναι μεγαλύνονται, καὶ τῷ, ὅταν
καλῶνται, τρέχοντες, ἀλλὰ μὴ βαδίζον-
τες ὑπακχεῖν νομίζοντες, ἣν αὐτοὶ κατάρ-
χωσι τῷ σφόδρα πείθεσθαι, ἔφασθαι καὶ
τοὺς ἄλλους· ὅπερ καὶ γεγένηται. Εἰ-
κὸς δὲ καὶ τὴν τῆς Εφορείας δύναμιν τοὺς
αὐτὰς τέτῃς συγκατασκευάσαι, ἐπεὶ περ
ἐγνώσαν τὸ πείθεσθαι μέγιστον ἀγαθὸν
εἶναι καὶ ἐν πόλει, καὶ ἐν στρατιᾷ, καὶ ἐν οἴκῳ.
Ὅσω γὰρ μείζω δύναμιν ἔχει ἢ ἀρχή,
τοσούτῳ μᾶλλον ἂν ἡγήσατο αὐτὴν καὶ
καταπλήξειν τῆς πολίτας, τῷ ὑπακχεῖν.

Εφοροι οὖν ἱκανοὶ μὲν εἰσι ζημιῶν ὅν
 ἂν βούλωνται, κύριοι δ' ἐκπράττειν παρα-
 χρῆμα, κύριοι δὲ καὶ ἄρχοντας μέλαζυ
 καὶ καταπαῦσαι, καὶ εἶρξαι γε, καὶ περὶ τῆς
 ψυχῆς εἰς ἀγῶνα καταστῆσαι. Τοσαύτην
 δὲ ἔχοντες δύναμιν, οὐχ (ὥσπερ αἱ ἄλλαι
 πόλεις) ἑῶσι τοὺς αἰρεθέντας αἰεὶ ἄρχειν
 τὸ ἔτος ὅπως ἂν βέλωνται, ἀλλ' ὥσπερ
 οἱ τύραννοι, καὶ οἱ ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶ-
 σιν ἐπιστάται, ἢν τινα αἰσθάνωνται παρα-
 νομῶντά τι, εὐθὺς παραχρῆμα κολάζουσι.

Πολλῶν δὲ καὶ ἄλλων ὄντων μηχανη-
 μάτων καλῶν τῷ Λυκούργῳ εἰς τὸ πεί-
 θεσθαι τοῖς νόμοις ἐθέλειν τὰς πολίτας,
 ἐν τοῖς καλλίστοις καὶ τοῦτό μοι δοκεῖ εἶ-
 ναι, ὅτι οὐ πρότερον ἀπέδωκε τῷ πλήθει
 τοὺς νόμους, πρὶν ἔλθων σὺν τοῖς Κρα-
 τίστοις εἰς Δελφοὺς ἐπήρετο τὸν Θεόν,
 εἰ λῶν καὶ ἁμεινον εἴη τῇ Σπάρτῃ πει-
 δομένη οἷς αὐτὸς ἔθηκε νόμοις. Ἐπεὶ δὲ

ἀνείλε τῷ παντὶ ἄμεινον εἶναι, τότε ἀπέδωκεν, οὐ μόνον ἄνομον ἀλλὰ καὶ ἀνόσιον. Δεῖς τὸ πυθοχρήσοις νόμοις μὴ πείθεσθαι.

Κ Ε Φ. Σ'.

ΑΞΙΟΝ δὲ τῷ Λυκέρῳ καὶ τόδε ἀγαθῆναι, τὸ κατεργάσασθαι ἐν τῇ πόλει, αἰρετώτερον εἶναι τὸν καλὸν θάνατον ἀντὶ τοῦ αἰχροῦ βίου. Καὶ γὰρ δὴ ἐπισκοπῶν τίς ἂν εὖροι μείζας ἀποθνήσκοντας τῶν, τῶν ἐκ τῷ φοβερῷ ἀποχωρεῖν αἰρουμένων. Ὡς' ἀληθὲς εἰπεῖν, καὶ ἔπεται τῇ ἀρετῇ σώζεσθαι εἰς τὸν πλείω χρόνον μᾶλλον, ἢ τῇ κακίᾳ. Καὶ γὰρ ῥάων, καὶ ἡδίων, καὶ εὐπορωτέρα, καὶ ἰχυρωτέρα. Δῆλον δὲ, ὅτι καὶ εὐκλεία μάλιστα ἔπεται τῇ ἀρετῇ· καὶ γὰρ συμμαχεῖν πως πάντες τοῖς ἀγαθοῖς βέλονται.

Ἡ μέντοι ὥς ταῦτα γίνεσθαι ἐμη-

χανήσατο, καὶ τοῦτο καλὸν μὴ παραλι-
πεῖν. Εκείνος τοίνυν σαφῶς παρεσκεύ-
ασε τοῖς μὲν ἀγαθοῖς εὐδαιμονίαν, τοῖς
δὲ κακοῖς κακοδαιμονίαν. Ἐν μὲν γάρ
ταῖς ἄλλαις πόλεσιν, ὅποτεν τις κακὸς
γένηται, ἐπὶ κλησιν μόνον ἔχει Κακὸς
εἶναι· ἀγοράζει δὲ ἐν τῷ αὐτῷ ὁ κακὸς
τάγαθῳ, καὶ κάθεται, καὶ γυμνάζεται, ἐὰν
βούληται. Ἐν δὲ τῇ Λακεδαίμονι πᾶς
μὲν ἂν τις αἰχυνθεῖν τὸν κακὸν σύσκη-
νον παραλαβεῖν, πᾶς δ' ἂν ἐν παλαίσ-
μασι συγδυμασθῇ.

Πολλάκις δὲ ὁ τοῦτος καὶ διαρραμέναν
τῆς ἀντισφαιριούνης, ἀχώριστος περιγί-
νεται· καὶ ἐν χοροῖς δ' εἰς τὰς ἐπονειδίσους
χώρας ἀπελαύνεται. Καὶ μὲν ἐν ὁδοῖς
παραχωρητέον αὐτῷ, καὶ ἐν θάκοις, καὶ ἐν
τοῖς νεωτέροις ὑπαναστατέον· καὶ τὰς μὲν
προσηκούσας κόρας οἶκοι θρεπτέον, καὶ
ταύταις τῆς ἀνανδρείας αἰτίαν ὑφεκτέον·

γυναικὸς δὲ κενὴν ἐσίαν οὐ περιοπλέον, καὶ
 ἅμα τέττε ζημίαν ἀπολίσχον· λιπαρὸν δὲ
 ἔπλανηλέον, ἔδδ' μιμηλέον τῆς ἀνεκλήτης,
 ἢ πληγὰς ὑπὸ τῶν ἀμεινόνων ληπλέον.
 Εγὼ μὲν δὴ, τοιαύτης τοῖς κακοῖς ἀτι-
 μίας ἐπικειμένης, οὐδὲν θαυμάζω τὸ προ-
 αρεῖσθαι ἐκεῖ θάνατον ἀντὶ τοῦ οὕτως
 ἀτίμου τε καὶ ἐπονειδίστου βίῃ.

Κ Ε Φ. Ι.

ΚΑΛΩΣ δέ μοι δοκεῖ ὁ Λυκῶν ῥῥος
 νομοθετῆσαι καὶ ἥ μέχρι γήρως ἀσκοῖτ' ἀν-
 ἀρετή. Επὶ γὰρ τῷ τέρματι τοῦ βίου
 τὴν κρίσιν τῆς γεροντίας προαθεῖς, ἐποί-
 ησε μηδὲ ἐν τῷ γήρῳ ἀμελεῖσθαι τὴν κα-
 λοκαγαθίαν. Αἰτιάγασον δ' αὐτοῦ καὶ
 τὸ ἐπικουρῆσαι τῷ τῶν ἀγαθῶν γήρῳ.
 Θεὸς γὰρ τοὺς γέροντας κυρίους τῆ περι-
 τῆς ψυχῆς ἀγῶνος, διέπραξεν ἐντιμότε-

ρον εἶναι τὸ γῆρας τῆς τῶν ἀκμαζόντων
 ῥώμης. Εἰκότως δέ τοι καὶ σπουδάζεται
 οὗτος ὁ ἀγὼν μάλιστα τῶν ἀνθρώπων.
 Καλοὶ μὲν γὰρ καὶ οἱ γυμνικοὶ, ἀλλ' ἔτοι
 μὲν σωμάτων εἰσὶν· ὁ δὲ περὶ τῆς γερον-
 τίας ἀγὼν ψυχῶν ἀγαθῶν κρίσιν πα-
 ρέχει. Οὓν κρεῖττον ψυχὴ σώμα-
 τος, τοσούτω καὶ οἱ ἀγῶνες οἱ τῶν ψυχῶν,
 ἢ οἱ τῶν σωμάτων ἀξιοσπουδασότεροι.

Τόδε γε μὴν τῷ Λυκέρῳ πῶς ἔμε-
 γάλως ἄξιον ἀλαθῆναι; ὃς ἐπειδὴ κατέ-
 μαθεν, ὅτι οἱ μὴ βεβλόμενοι ἐπιμελεῖσθαι
 τῆς ἀρετῆς, ἔχ' ἱκανοὶ εἰσι τὰς πατρίδας
 αὔξειν, ἐκεῖνος ἐν τῇ Σπάρτῃ ἠνάγκασε
 δημοσίᾳ πάντας, πάσας ἀσκεῖν τὰς ἀρε-
 τάς. Ὡστερ οὖν ἰδιῶται τῶν ἰδιωτῶν δια-
 φέρουσιν ἀρετῇ, οἱ ἀσκήντες τῶν ἀμελούν-
 των, ἔτω καὶ ἡ Σπάρτη εἰκότως πασῶν
 τῶν πόλεων ἀρετῇ διαφέρει, μόνῃ δημο-
 σίᾳ ἐπιτηδεύουσα τὴν καλοκαγαθίαν. Οὐ

γὰρ καὶ κεῖνο καλὸν, τὸ τῶν ἄλλων πό-
λεων κολαζουσῶν ἢν τίς τι ἕτερος ἕτερον
ἀδικῇ, ἐκεῖνον ζημίας μὴ ἐλάττους ἐπιθεῖ-
ναι, εἴ τις φανερὸς εἴη ἀμελῶν τοῦ ὡς
βέλτιστος εἶναι;

Ενόμιζε γὰρ, ὡς ἔοικεν, ὑπὸ μὲν τῶν
ἀνδραποδιζομένων τινὰς, ἢ ἀποσερύντων
τι, ἢ κλεπτόνων, τὰς βλαπτομένους μό-
νον ἀδικεῖσθαι, ὑπὸ δὲ τῶν κακῶν καὶ
ἀνάνδρων ὅλας τὰς πόλεις προδίδουσαι.
Ὡς εἰκότως ἔμοι γε δοκεῖ τέτοις μεγί-
σας ζημίας ἐπιθεῖναι. Ἐπέθηκε δὲ καὶ
τὴν ἀνυπόστατον ἀνάγκην ἀσκεῖν ἅπασαν
πολιτικὴν ἀρετήν. Τοῖς μὲν γὰρ τὰ νό-
μιμα ἐκτελοῦσιν ὁμοίως ἅπασι τὴν πόλιν
οἰκείαν ἐποίησε, καὶ ὅδεν ὑπελογίσατο ὅτε
σωμάτων ὅτε χρημάτων ἀφένειαν. Εἰ
δέ τις ἀποδειλιάσει τοῦ τὰ νόμιμα δια-
πονεῖσθαι, τῷτον ἐκεῖ ἀπέδειξε μήτε νο-
μίζεσθαι ἔτι τῶν ὁμοίων εἶναι.

Αλλὰ γὰρ ὅτι μὲν παλαιότατοι ἔσσι
οἱ νόμοι εἰσὶ, σαφές. Ο γὰρ Λυκοῦργος
κατὰ τῆς Ἡρακλείδας λέγεται γενέσθαι.
Οὕτω δὲ παλαιοὶ ὄντες, ἔτι καὶ νῦν τοῖς
ἄλλοις καινότατοί εἰσι. Καὶ γὰρ τὸ πάν-
των θαυμαστότατον, ἐπαινεῖσι μὲν πάντες
τὰ τοιαῦτα ἐπιτηδεύματα, μιμεῖσθαι δὲ
αὐτὰ ὕδემιά πόλις ἐθέλει. Καὶ ταῦτα
μὲν δὴ κοινὰ ἀγαθὰ καὶ ἐν εἰρήνῃ, καὶ ἐν
πολέμῳ.

Κ Ε Φ. ιά.

Εἰ δέ τις βούλεται καταμαθεῖν, ὅτι
καὶ εἰς τὰς στρατίας βέλτιον τῶν ἄλλων
ἐμηχανήσατο, ἔξεσι καὶ τέττων ἀκούειν.
Πρῶτον μὲν τοίνυν οἱ Εφοροὶ προκηρύτ-
τῃσι τὰ ἔτη, εἰς ἃ δεῖ στρατεύεσθαι καὶ
ἰππεῦσι, καὶ ὀπλίταις, ἔπειτα δὲ καὶ τοῖς
χειροτέχναις. Ὡς ἔοσι περ ἐπὶ πό-
λεως χρῶνται ἄνθρωποι, πάντων τού-

των καὶ ἐπὶ στρατιάς οἱ Λακεδαιμόνιοι εὐποροῦσι. Καὶ ὅσα δὲ ὀργάνων ἡ στρατιὰ κοινῇ δεηθείη ἂν ἀπάντων, τὰ μὲν ἀμάξῃ προσέτακται παρέχειν, τὰ δὲ ὑποζυγίῳ. Οὕτω γὰρ ἦκισ' ἂν τὸ ἐκλείπου διαλάβοι.

Εἰς γε μὴν τὸν ἐν τοῖς ὅπλοις ἀγῶνα τοιάδ' ἐμηχανήσατο. Σίολήν μὲν ἔχειν φοινικίδα, καὶ χαλκὴν ἀσπίδα. Ταύτην νομίζων ἦκιστα μὲν γυναικεία κοινωνεῖν, πολεμικωτάτην δ' εἶναι. Καὶ γὰρ τάχιστα λαμπρύνεται, καὶ χολαιότατα ῥυπαίνεται. ΕΦῆκε δὲ καὶ κομᾶν τοῖς ὑπὲρ τὴν ἡβητικὴν ἡλικίαν· νομίζων οὕτω καὶ μείζους ἂν, καὶ ἐλευθεριωτέρους, καὶ γοργοτέρους φαίνεσθαι.

Οὕτω γε μὴν κατεσκευασμένων μόρας μὲν διεΐλεν ἕξ καὶ ἱππέων καὶ ὀπλιτῶν. Ἐκάσῃ δὲ τῶν πολιτικῶν τέτων μορῶν ἔχει πολέμαρχον ἓνα, λοχαγὸς τέσσα-

ρας, πεντηκοσῆρας ὀκτώ, ἐνωμοτάρχους ἑκαίδεκα. Ἐκ δὲ τέτων τῶν μορῶν διὰ παρεγγυήσεως καθίστανται τότε μὲν εἰς ἐνωμοτίας, τότε δὲ εἰς τρεῖς, τότε δὲ εἰς ἕξ. Ο δὲ οἱ πλείστοι οἴονταί, πολυπλοκωτάτην εἶναι τὴν ἐν ὅπλοις Λακωνικὴν τάξιν, τὸ ἐναντιώτατον ὑπειλήφασιν τοῦ ὄντος. Εἰσὶ μὲν γὰρ ἐν τῇ Λακωνικῇ τάξει οἱ πρωτοστάται ἄρχοντες, καὶ ὁ σίχος ἕκαστος πάντ' ἔχων, ὅσα δεῖ παρέχεσθαι.

Οὕτω δὲ ῥάδιον ταύτην τὴν τάξιν μαθεῖν, ὥς ὅστις τῆς ἀνθρώπου δύναται γινώσκειν, ὅδεῖς ἂν ἀμάρτοι. Τοῖς μὲν γὰρ ἡγεῖσθαι δέδοται, τοῖς δὲ ἔπεσθαι τέτακται. Αἱ δὲ παραγωγαί, ὥσπερ ὑπὸ κήρυκος, ὑπὸ τῷ ἐνωμοτάρχῃ λόγῳ δηλοῦνται, ἀραιαί τε καὶ βαθύτεραι αἱ φάλαγγες γίνονται. ὧν δὴ ὅδ' ὁπῶσι οὖν χαλεπὸν μαθεῖν. Τὸ μέντοι, καὶ ταραχ-

θῶσι, μετὰ τοῦ παρατυχόντος ὁμοίως μά-
χεσθαι ταύτην τὴν τάξιν, ἔκети ῥαδίον
ἔστι μαθεῖν, πλὴν τοῖς ὑπὸ τῶν Λυκέργυς
νόμων πεπαιδευμένοις.

Εὐπορώτατα δὲ καὶ ἐκεῖνα Λακεδαι-
μόνιοι ποιοῦσι, τὰ τοῖς ὀπλομάχοις πάνυ
δοκοῦντα χαλεπὰ εἶναι. Οταν μὲν γὰρ
ἐπὶ κέρως πορεύωνται, κατ' ἕραν δῆπου
ἐνωμοτία ἔπεται· ἐὰν δ' ἐν τῷ τοιούτῳ
ἐκ τῆ ἐναντίας πολεμία φάλαγξ ἐπιφανῇ,
τῷ ἐνωμολάρχῃ παρεγλυᾶται εἰς μέτω-
πον παρ' ἀσπίδα καθίσασθαι· καὶ διὰ
παντὸς ὥτως, ἔς' ἃν ἡ φάλαγξ ἐναντία
καλασῇ. Ἦν γε μὴν οὕτως ἐχόντων ἐκ
τοῦ ὀπίσθεν οἱ πολέμιοι ἐπιφανῶσιν, ἐξε-
λίττεται ἕκαστος ὁ σίχος, ἵνα οἱ κράτις οἱ
ἐναντίοι ἀεὶ τοῖς πολεμίοις ὦσιν.

Οτε δὲ ὁ ἄρχων εὐώνυμος γίγνεται,
ἔδ' ἐν τῷ μειονεκτεῖν ἡγῶνται, ἀλλ'
ἔστιν ὅτε καὶ πλεονεκτεῖν. Εἰ γάρ τινες

κυκλοῦσθαι ἐπικειροῖεν, ἔκ ἂν κατὰ τὰ
 γυμνά, ἀλλὰ κατὰ τὰ ὀπλισμένα περι-
 βάλλοιεν ἂν. Ἦν δέ ποτε ἔνεκά τινος δοκῇ
 συμφέρειν τὸν ἡγεμόνα δεξιὸν κέρας ἔχειν,
 σρέφαντες τὸ ἄγλημα ἐπὶ κέρας, ἐξελίτ-
 τασσι τὴν φάλαγγα, ἔς' ἂν ὁ μὲν ἡγεμὼν
 δεξιὸς ᾗ, ἡ δὲ ὑρὰ εὐώνυμος γένηται. Ἦν
 δ' αὖ ἐκ τῶν δεξιῶν πολεμίων τάξεις ἐπι-
 φαίνεται ἐπὶ κέρως πορευομένων, οὐθὲν
 ἄλλο πραγματεύονται, ἢ τὸν λόχον ἑ-
 καστον, ὥσπερ τριήρη, ἀντίπρωρον τοῖς ἐν-
 ἀντίοις σρέφουσι· καὶ οὕτως αὖ γίνεται ὁ
 καὶ ὑρὰν λόχος παρὰ δόρυ. Ἦν γε μὴν
 κατὰ τὰ εὐώνυμα πολέμιοι προσίωσιν,
 εἰδὲ τῷτο ἐῷσιν, ἀλλ' ἀπωθῶσιν, ἢ ἐναν-
 τίους ἀντιπάλους τοὺς λόχους σρέφουσι.
 Καὶ οὕτως αὖ ὁ κατ' οὐρὰν λόχος παρ'
 ἀσπίδα καθίσταται.

ΚΕΦ. ΙΒ'.

ΕΡΩ δὲ καὶ ἡ στρατοπεδεύεσθαι ἐνόμι-
σε χρῆναι Λυκοῦργος. Διὰ μὲν γὰρ τὰ
τὰς γωνίας τοῦ τετραγώνου ἀχρήστους
εἶναι, κύκλον ἐστρατοπεδεύσασθαι, εἰ μὴ ὄρος
ἀσφαλὲς εἴη, ἢ τείχος, ἢ πόλιμον ὀπισ-
θεν ἔχοιεν. Φύλακας γε μὲν ἐποίησε
μεθήμερινάς, τὰς μὲν πρὸς τὰ ὄπλα εἴσω
βλεπέσας· οὗ γὰρ πολεμίων ἕνεκα, ἀλλὰ
φίλων αὐταὶ καθίσανται. Τούς γε μὲν
πολεμίους ἱππεῖς φυλάττεσθαι ἀπὸ χω-
ρίων, ὧν ἂν ἐκ πλείους προορῶεν. Εἰ δέ
τις προῖοι νύκτωρ ἔξω τῆς φάλαγγος, ἐνό-
μισεν ὑπὸ Σκιριτῶν προφυλάττεσθαι, νῦν
δ' ἤδη καὶ ὑπὸ ξένων, αὐτῶν τίνων συμ-
παρόντων.

Τὸ δὲ, ἔχοντας τὰ δόρατα ἀεὶ περι-
ϊέναι, εὖ καὶ τοῦτο δεῖ εἶδέναι, ὅτι τοῦ
αὐτοῦ ἕνεκά ἐστιν, οὐ περ καὶ τοὺς δούλους

εἰρῆσιν ἀπὸ τῶν ὅπλων. Καὶ τὰς ἐπὶ
 τὰ ἀναγκαῖα ἀπιόντας ἔδει θαυμάζειν,
 ὅτι ἔτε ἀλλήλων, ἔτε τῶν ὅπλων πλέον,
 ἢ ὅσον μὴ λυπεῖν ἀλλήλους, ἀπέρχονται.
 Καὶ γὰρ ταῦτα ἀσφαλείας ἕνεκα ποιεῖ-
 σιν. Μεταστρατοπεδεύονται γέ μὴν πυκ-
 νὰ, καὶ τοῦ σίνεσθαι τὰς πολεμίους ἕνεκα,
 καὶ τοῦ ὠφελεῖν τοὺς φίλους· καὶ γυμνά-
 ζεσθαι δὲ προαγορεύεται ὑπὸ τοῦ νόμου
 ἅπασιν Λακεδαιμονίοις, ὅσοι περ ἂν στρα-
 τεύωνται· ὥστε μεγαλοπρεπεσέρους μὲν
 αὐτοὺς ἐφ' ἑαυτοῖς γίγνεσθαι, ἐλευθεριω-
 τέρους δὲ τῶν ἄλλων φαίνεσθαι. Δεῖ δὲ
 εἶτε περίπατον, εἶτε δρόμον ἐλάσσω ποι-
 εῖσθαι, ἢ ὅσον ἂν ἡ μόρα ἐφήκη, ὅπως
 μηδεὶς τῶν αὐτῶν ὅπλων πόρρω γίγνηται.

Μετὰ δὲ τὰ γυμνάσια καθίζειν μὲν
 ὁ πρῶτος πολέμαρχος κηρύττει, (ἔστι δὲ
 τῷτο ὥσπερ ἐξέτασις) ἐκ τῆς δὲ ἀρισ-
 τοποιεῖσθαι, καὶ ταχὺ τὸν πρόσκοπον

ὑπολύεσθαι. Ἐκ τούτων δ' αὖ διατρίβαι καὶ ἀναπαύσεις πρὸ τῶν ἐσπερινῶν γυμνασίων. Μετά γε μὴν ταῦτα δειπνοποιεῖσθαι κηρύττεται, καὶ ἐπειδὴν ἄσωσιν εἰς τοὺς θεοὺς οἷς ἂν κεκαλλιεργηκόις ᾖσιν, ἐπὶ τῶν ὅπλων ἀναπαύεσθαι. Ὅτι δὲ πολλὰ γράφω, οὐ δεῖ θαυμάζειν. Ἡκιστα γὰρ Λακεδαιμονίοις εὖροι ἂν τις παραλέλειμμένα ἐν τοῖς στρατιωτικοῖς, ὅσα δεῖ ἐπιμελείας.

Κ Ε Φ. ιγ'.

ΔΙΗΓΗΣΟΜΑΙ δὲ καὶ ἣν ἐπὶ στρατίας ὁ Λυκούργος βασιλεῖ δύναμιν καὶ τιμὴν παρεσκεύασε. Πρῶτον μὲν γὰρ ἐπὶ Φρυγῶν τρέφει ἡ πόλις βασιλέα καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ. Συσκηνοῦσι δὲ αὐτῷ οἱ πολέμαρχοι, ὅπως ἀεὶ συνόντες, μᾶλλον καὶ κοινοβουλῶσιν, ἣν τι δέωνται. Συσκηνοῦσι δὲ καὶ ἄλλοι τρεῖς ἄνδρες τῶν ὁμοίων,

οὔτοι τούτοις ἐπιμελοῦνται πάντων τῶν ἐπιτηδείων, ὥς μηδεμία ἀχολία ἢ αὐτοῖς τῶν πολεμικῶν ἐπιμελεῖσθαι.

Επαναλήψομαι δὲ ὡς ἐξορμάται σὺν στρατιᾷ ὁ βασιλεὺς. Θύει μὲν γὰρ πρῶτον οἱκοὶ ὧν Διὶ ἀγήτορι, καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ· ἣν δὲ ἐνταῦθα καλλιερῆσῃ, λαβὼν ὁ πυρφόρος πῦρ ἀπὸ τῆ βωμῆ, προηγείται ἐπὶ τὰ ὅρια τῆς χώρας· ὁ δὲ βασιλεὺς ἐκεῖ αὖ θύεται Διὶ καὶ Ἀθηνᾷ. Οταν δὲ ἀμφοῖν τέτοιον τοῖν θεοῖν καλλιερηθῇ, τότε διαβαίνει τὰ ὅρια τῆς χώρας. Καὶ τὸ πῦρ μὲν ἀπὸ τούτων τῶν ἱερῶν προηγείται οὐποτε ἀποσβεννύμενον, σφάγια δὲ παντοῖα ἔπεται. Αεὶ δὲ ὅταν θύηται, ἄρχεται μὲν τέττε τῆ ἔργα ἔτι κνεφαῖος, προλαμβάνειν βεβλόμενος τὴν τοῦ Θεοῦ εὐνοίαν.

Πάρεσι δὲ περὶ τὴν θυσίαν πολέμαρχοι, λοχαγοὶ, πεντηκοσῆρες, ξένων στρα-

τίαρχοι, στρατοῦ σκευοφορικοῦ ἄρχοντες, καὶ τῶν ἀπὸ τῶν πόλεων δὲ στρατηγῶν ὁ βουλόμενος. Πάρεσι δὲ καὶ τῶν ἐφόρων δύο, οἳ πολυπραΐμονοῦσι μὲν οὐδὲν, ἢν μὴ ὁ βασιλεὺς προσκαλῇ· ὁρῶντες δὲ ὅ,τι ποι-εῖ ἕκαστος, πάντας σωφρονίζουσιν, ὡς τὸ εἶκός. Οταν δὲ τελεσθῇ τὰ ἱερὰ, ὁ βασιλεὺς προσκαλέσας πάντας, παραγγέλλει τὰ ποιητέα. Ως εὖ ὁρῶν ταῦτα, ἡγήσαιο ἂν τοὺς μὲν ἄλλους αὐτοχεδιασὰς εἶναι τῶν στρατιωτικῶν, Λακεδαιμονίους δὲ μόνους τῷ ὄντι τεχνίτας τῶν πολεμικῶν.

Ἐπειδὴν γε μὴν ἡγήται ὁ βασιλεὺς, ἢν μὲν μηδεὶς ἐναντίος φαίνεται, εἰδὲς αὐτοῦ πρόθεν πορεύεται, πλὴν Σχιρῖται, καὶ οἱ προερευνόμενοι ἱππεῖς· ἢν δὲ ποτε μάχην οἴωνται εἶσθαι, λαβὼν τὸ ἄγλημα τῆς πρώτης μόρας ὁ βασιλεὺς, ἄγει συσρέψας ἐπὶ δόρυ, ἐς' ἃν γένηται ἐν μέ-

σῶ δυοῖν μόραν, καὶ δυοῖν πολεμάρχων.
 Οὓς δὲ δεῖ ἐπὶ τέτοις τετάχθαι, ὁ πρεσ-
 βύτατος τῶν περὶ δημοσίαν συντάττει.
 Εἰσὶ δὲ οὗτοι, ὅσοι ἂν σύσκηνοι ᾧσι τῶν
 ὁμοίων, καὶ μάνιεις, καὶ ἰαίροι, καὶ αὐληταί,
 οἱ τοῦ στρατοῦ ἄρχοντες, καὶ ἐθελούσιοι ἦν
 τινες παρῶσιν. Ωσε τῶν δεομένων γίγ-
 νεσθαι, οὐδὲν ἀπορεῖται· οὐδὲν γὰρ ἀπρο-
 σκεπτόν ἐστι.

Καλὰ δὲ καὶ ὠφέλιμα τάδε, ὥς ἐμοὶ
 δοκεῖ, ἐμηχανήσατο Λυκῆργος εἰς τὸν ἐν
 ὅπλοις ἀγῶνα. Οταν γὰρ ὁρῶντων ἦδη
 τῶν πολεμίων χίμαιρα σφαγιάζεται,
 αὐλεῖν τε πάντας τὰς παρόντας αὐλη-
 τὰς νόμος, καὶ μηδένα Λακεδαιμονίων ἀσε-
 φάνωτον εἶναι· καὶ ὅπλα δὲ λαμπρύνε-
 σθαι προαγορεύεται. Εξεστὶ δὲ τῷ νέῳ, καὶ
 κεκριμένῳ εἰς μάχην συνῖέναι, καὶ παιδρὸν
 εἶναι, καὶ εὐδόκιμον. Καὶ παρακελεύονται
 δὲ τῷ ἐνωμιστάρχῃ. Οὐδ' ἀκούειαι γὰρ

εἰς ἐκάστην πᾶσαν τὴν ἐνωμοτίαν ἀφ' ἐκάστου ἐνωμοτάρχου ἕξω. Ὅπως δὲ καλῶς γίγνηται, πολεμάρχῳ δεῖ μέλειν.

Ὅταν γε μὴν καιρὸς δοκῇ εἶναι στρατοπεδεύεσθαι, τότε μὲν κύριος βασιλεὺς, καὶ τῷ δεῖξαί γε, ὅπου δεῖ. Τὸ μὲντοι πρεσβείας ἀποπέμπεσθαι καὶ φιλίας καὶ πολεμίας, τότε αὖ βασιλέως. Καὶ ἄρχονται μὲν πάντες ἀπὸ βασιλέως, ὅταν βέλονται πρᾶξά τι. Ἦν δ' οὖν δίκης δέομενός τις ἔλθῃ, πρὸς Ἑλλανοδίκας τότε ὁ βασιλεὺς ἀποπέμπει ἢν χρημάτων, πρὸς ταμίας· ἢν δὲ λήϊδα ἄγων, πρὸς λαφυροπώλας. Οὕτω δὲ πραττομένων, βασιλεῖ οὐδὲν ἄλλο ἔρπον καταλείπεται ἐπὶ φρουρᾶς, ἢ ἱερεῖ μὲν τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς εἶναι, στρατηγῷ δὲ, τὰ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους.

ΚΕΦ. ΙΘ'.

ΕΙ δέ τις με ἔροιτο, εἴ ἔτι κὴ νῦν μοι δοκοῦσιν οἱ Λυκούργου νόμοι ἀκίνητοι διαμένειν, τοῦτο μὰ Δία ἔκ ἂν ἔτι θρασέως εἴποιμι. Οἶδα γὰρ πρότερον μὲν Λακεδαιμονίους αἰρουμένους οἴκοι τὰ μέτρια ἔχοντας ἀλλήλοις συνεῖναι μᾶλλον, ἢ ἀρμόζοντας ἐν ταῖς πόλεσι, κὴ κολακευομένους διαφθείρεσθαι. Καὶ πρόσθεν μὲν οἶδα αὐτοὺς φοβουμένους, χρυσίον ἔχοντας φαίνεσθαι· νῦν δ' ἔστιν οὓς κὴ καλλωπιζομένους ἐπὶ τῷ κεκτῆσθαι.

Επίσταμαι δὲ κὴ πρόσθεν τέττα ἕνεκα ξενηλασίας γιννομένας, κὴ ἀποδηεῖν οὐκ ἔξον, ὅπως μὴ ῥαδιουργίας οἱ πολῖται ἀπὸ τῶν ξένων ἐμπίπλαιντο· νῦν δ' ἐπίσταμαι τὸς δοκῶντας πρῶτους εἶναι, ἐσπεδακότες, ὥς μηδέποτε παύονται ἀρμόζοντες

ἐπὶ ξένης. Καὶ ἦν μὲν ὅτε ἐπεμελοῦντο, ὅπως ἄξιοι εἶεν ἡγεῖσθαι· νῦν δὲ πολὺ μᾶλλον πραγματεύονται, ὅπως ἄρξουσιν, ἢ ὅπως ἄξιοι τούτων ἔσονται.

Τοιγαροῦν οἱ Ἕλληνες πρότερον μὲν ἰόντες εἰς Λακεδαίμονα, ἐδέοντο αὐτῶν ἡγεῖσθαι ἐπὶ τῆς δοκῆντας ἀδικεῖν· νῦν δὲ πολλοὶ παρακαλοῦσιν ἀλλήλους ἐπὶ τὸ διακωλύειν ἄρξαι πάλιν αὐτούς. Οὐδὲν μὲντοι δεῖ θαυμάζειν τέτων τῶν ἐπιψόγων αὐτοῖς γιγνομένων, ἐπειδὴ φανεροὶ εἰσιν ὅτε τῷ Θεῷ πειθόμενοι, ὅτε τοῖς Λυκῆργς νόμοις.

Κ Ε Φ. ιέ.

ΒΟΥΛΟΜΑΙ δὲ καὶ, ὥς βασιλεῖ πρὸς τὴν πόλιν συνθήκας ὁ Λυκοῦργος ἐποίησε, διηγῆσθαι. Μόνη γὰρ δὴ αὕτη ἀρχὴ διατελεῖ οἷα περ ἐξ ἀρχῆς κατεστά-

θη· τὰς δὲ ἄλλας πολιτείας εὖροι ἂν τις μετακεκινημένας, καὶ ἔτι καὶ νῦν μετακινεμένας. Εἰσῆκε γὰρ θύειν μὲν βασιλέα πρὸ τῆς πόλεως τὰ δημόσια ἅπαντα, ὡς ἀπὸ τοῦ θεοῦ ὄντα· καὶ στρατιὰν ὅποι ἂν ἡ πόλις ἐκπέμψη, ἡγεῖσθαι.

Εἰδωκε δὲ καὶ γέρα ἀπὸ τῶν θυομένων λαμβάνειν· καὶ γῆν τε ἐν πολλαῖς τῶν περὶ οἰκῶν πόλεων ἀπέδειξεν ἐξαίρετον τοσαύτην, ὥστε μήτε δεῖσθαι τῶν μετρίων, μήτε πλούτῳ ὑπερφέρειν. Ὅπως δὲ καὶ οἱ βασιλεῖς ἔξω σκηνοῖεν, σκηνὴν αὐτοῖς δημοσίαν ἀπέδειξε, καὶ διμοιρία, γε ἐπὶ τῷ δείπνῳ ἐτίμησεν, οὐχ ἵνα διπλάσια καταφάγοιεν, ἀλλ' ἵνα καὶ ἀπὸ τῶνδε τιμῆσαι ἔχοιεν, εἴ τινα βέλοιντο.

Εἰδωκε δ' αὖ καὶ συσκήνους δύο ἑκατέρῳ προσελέσθαι, οἳ δὲ καὶ Πύθιοι καλοῦνται. Εἰδωκε δὲ καὶ πασῶν τῶν συῶν ἀπὸ τόκου χοῖρον λαμβάνειν, ὥς μήποτε ἀπορήσαι

βασιλεὺς ἱερῶν, ἣν τι δεηθῇ θεοῖς συμβε-
 λεύσασθαι. Καὶ πρὸς τῇ οἰκίᾳ δὲ λίμνη
 ὕδατος ἀφθονίαν παρέχει. Οἱ δὲ καὶ τῶ-
 το πρὸς πολλὰ χρήσιμον, οἱ μὴ ἔχοντες
 αὐτὸ μᾶλλον γινώσκουσιν. Καὶ ἔδρας δὲ
 πάντες ὑπανίστανται βασιλεῖ, πλὴν οὐκ
 Εφοροὶ ἀπὸ τῶν Εφορικῶν δίφρων. Καὶ
 ὅρκους δὲ ἀλλήλοις κατὰ μῆνα ποιῶνται,
 Εφοροὶ μὲν ὑπὲρ τῆς πόλεως, βασιλεὺς
 δ' ὑπὲρ ἑαυτοῦ. Ο δὲ ὅρκος ἐς τὴν μὲν
 βασιλεῖ, “Κατὰ τοὺς τῆς πόλεως κει-
 “ μένους νόμους βασιλεύσειν.” Τῇ δὲ πό-
 λει, “Εμπεδορκούντος ἐκείνου ἀσυφέ-
 “ λικτον τὴν βασιλείαν παρέξειν.”

Αὗται μὲν οὖν αἱ τιμαὶ οἵκοι ζῶντι
 βασιλεῖ δέδονται, οὐδέν τι πολὺ ὑπερφέ-
 ρουσαι τῶν ἰδιωτικῶν. Οὐ γὰρ ἐβουλήθη
 οὔτε τοῖς βασιλεῦσι τυραννικὸν φρόνημα
 παρασηῆσαι, οὔτε τοῖς πολίταις φθόνον
 ἐμποιῆσαι τῆς δυνάμεως. Αἱ δὲ τελευ-

τήσαντι τιμαὶ βασιλεῖ δέδονται, τῇδε βέ-
 λονται δηλοῦν οἱ Λυκούργου νόμοι, ὅτι
 οὐχ ὡς ἀνδρώπους, ἀλλ' ὡς ἥρωας τοὺς
 Λακεδαιμονίων βασιλεῖς προτετιμήκασιν.



Τ Ε Λ Ο Σ.



XENOPHONTIS
LACEDAEMONIORUM
RESPUBLICA.

COGITANTI mihi aliquando Spartam, cum una ex urbibus minime populosis sit, nihilominus et potentissimam, et clarissimam in Graecia extitisse; mirum videbatur, quonam modo id fieri potuerit. Sed posteaquam Spartanorum instituta perspexi, non amplius mirabar. Lycurgum sane, qui leges eis tulit, quibus parendo felices evasere, non solum admiror; sed etiam summe sapientem fuisse arbitror. Nam is haudquaquam alias civitates imitatus, immo etiam contraria plurimis statu-

ens, ut patria sua felicitate caeteris praestaret, effecit.

Quippe statim (ut ab ipso principio rem ordiar) quod sobolis procreationem attinet, alii puellas, quae pariturae sunt, et recte videntur educari, modico quam maxime fieri potest pane, ac prout licet obsonio pertenui alunt: et quidem eas ita regunt, ut a vino vel prorsus abstineant, vel diluto utantur. Ut autem plerique opifices sedentarii sunt, sic Graeci caeteri puellas sine omni motu lanificium exercere volunt. At quomodo potest expectari, ut quae sic educantur, insigne quid pariant?

Lycurgus autem existimabat, vel ipsas ancillas ad vestem parandam sufficere: ingenuarum munus in primis esse ratus, procreare liberos: itaque primum non minus foemineum sexum

habere corporis exercitia jussit, quam masculum. Deinde sicut viris inter se certamina cursus et roboris instituit, sic etiam foeminis; quod statueret, ex utroque parente robusto, etiam sobolem robustiorem nasci.

Jam ubi ad virum accedit mulier, quod alios immodice videret initio cum uxoribus consuescere; hac etiam in parte quiddam diversum statuit. Quippe sanxit pudorem esse, ut quis ad uxorem vel ingrediens, vel egrediens, conspiceretur. Hoc modo si consuescant, majori eos erga se desiderio teneri necesse est; et foetus, si qui producantur, fieri robustiores, quam si satietas inter eos obrepat.

Praeterea potestate adempta, ne quis uxores ducerent, cum ipsis lubitum esset; jussit, ut dum vigerent corpora,

matrimonia contraherent, idque non minus ad rectam procreandi rationem conducere putabat. Quod si usu veniret, ut vetulus uxorem juvenculam haberet, quia complures in hac aetate videbat esse, qui uxores diligentissime custodiant, etiam hac in parte contrarium quiddam statuit. Jussit enim, ut hic senex, eo viro, quem ob corporis et animi dotes suspiceret, ad uxorem adducto, sobolem susciperet. Quod si quis foeminae conjugium averfaretur, ac nihilominus praestantium liberorum cupidus esset; etiam huic lege permisit, ut quamcunque foccundam et indolis generosae conspexisset, persuaso ejus marito, prolem ex ea procrearet.

Atque hujusmodi multa concessit. Etenim foeminae binas domos occupant, et mariti earum liberis suis fratres

adjungunt, qui in generis quidem, ac virium societatem veniunt, a facultatibus tamen excluduntur. Hoc modo cum de procreatione sobolis statueret aliud quam caeteri, num Spartae viros tam proceritate quam robore praestantes produxerit, consideret, qui volet.

CAP. II.

EQUIDEM quia de procreatione dixi, etiam utriusque sexus institutionem exponam. Ex Graecis ergo caeteris ii, qui rectissime liberos suos instituere se aiunt, ubi primum pueri ea, quae dicuntur, intelligunt; mox servos eis paedagogos praeficiunt, mox eos ad magistrorum ludos mittunt; ut et litteras, et musicam, et quae ad palaestram pertinent, discant. Praeterea puerorum

pedes calceis teneriores reddunt, et corpora vestium mutationibus ad mollitiem consuefaciunt: cibi modum ventre metiuntur.

Lycurgus autem, pro eo quod illi seorsum singulis servos paedagogos praeficiunt, virum eis praesse voluit, ex illorum numero, qui magistratus summos obeunt: huic, a puerorum gubernatione, Paedonomi est inditum nomen; cui quidem potestatem plenam colligendi pueros concessit, et eosdem puniendi graviter, inspectanti, an quis nequiter agat. Eidem ex ephebis quosdam, qui flagella gestarent, adjunxit; ut cum res posceret, poenas pueris irrogarent. Quo factum, ut magnum verecundiae, magnum in pueris obedientiae studium esset.

Pro eo vero, quod alii calceis pedes

emollirent, iussit ut nuditate pedes duriores efficerent. Existimabat enim futurum, si ad hoc semet exercitarent, ut multo facilius ardua loca conscenderent, per declivia tutius descenderent, exsilirent, prosilirent, currerent, discalceati, siquidem pedes adsuefecissent, multo expeditius quam calceati.

Itidem pro eo, quod illi vestibus sese emollirent, statuit ut ad unum se vestimentum anno toto adsuefacerent: quod putaret hac ipsos ratione tum ad frigora tum calores rectius instructos fore. Cibi tantum masculo sumendum censuit, ut prae repletionem non gravetur, et penuriam tolerandi non ignarus sit. Existimabat enim, illos, qui sic instituerentur, magis, ubi usus ita posceret, labores sine cibo toleraturos; magisque futurum, ut si esset imperatum, ab eo-

dem cibo longius ad tempus abstinendo durarent, minus obsonii requirerent, quamvis escam denique facilius admitterent.

Praeterea putabat, alimentum, quod corpora gracilia potius efficeret, quam cibo dilataret, ad salubrius vivendum, et ad incrementum proceritatis, adjumenti plus adferre. Ut autem a fame non nimium premerentur, non concessit eis, ut sine negotio consequerentur, quibus ipsis opus esset; sed permisit, ut ea furto subtraherent, quibus levare famem posset. Non tamen eum idcirco ipsis concessisse, ut artificiosa industria sibi victum pararent, quia non haberet, quod aliud illis daret; neminem ignorare arbitror.

Nimirum patet, eum, qui aliquid furto sit ablaturus, necesse habere, ut noc-

en- tu vigilet, interdium fallat, insidias locet,
ent, atque etiam exploratores paret, si qui-
mit- dem aliquid accipere velit. Quamob-
rem pueros ad haec omnia condocesa-
uod- ciebat, quod eos ad paranda necessaria
nam- sollertiores, adeoque bellicosiores fa-
um, cere vellet.

ju- Fortasse quis dixerit: Cur igitur, si
ame- quidem furari bonum quid esse arbi-
ces- trabatur, multis eum verberibus casti-
tur, gabat, qui deprehendebatur? Nimirum
, ut- ideo, mea quidem sententia, quod aliis
fa- etiam in rebus, quas homines docent,
irco- non recte aliquid exsequentem plec-
tria- tant. Quamobrem illi quoque in de-
be- prehensos, ut parum peritos fures, ani-
nem- madvertunt. Cumque ingeniosum esse
statuisset, si qui plurimum tritici rape-
fur- rent; eos tamen ab aliis ad aram Or-
oc- thiae flagris caedi iussit. Quo quidem

significare voluit, quod is, qui exiguo tempore dolores perfert, diuturna voluptate cum gloria frui possit. Praeterea significatur hoc ipso mollem ac ignavum hominem, cum celeritate opus est, utilitatis minimum capere, molestiae plurimum.

Ut autem pueri etiam moderatore suo absente, nunquam aliquo destituerentur, qui eis praeesset; instituit, ut ex civibus, quicumque praesens quovis esset tempore, potestatem haberet tum imperandi pueris, quod ex usu esse videretur, tum plectendi, si quid delinquerent. Qua re perfecit ut etiam pueri verecundiores essent. Quippe nihil ita neque pueri, neque viri reverentur, atque praefectos suos. Ut autem ne tunc quidem, ubi forte nullus aetatis virilis adesset, rectore pueri suo care-

rent; sanxit, ut is, qui esset in classe qualibet acerrimus, maribus imperaret. Quo fit, ut istic pueri nunquam rectore careant.

Etiam de puerorum amoribus dicendum mihi videtur; quod hoc quoque ad institutionem pertineat. Aliis in more Graecis est, ut vel conjuncti vir ac puer degant, quod fit apud Boeotos; vel formae venustate muneribus potiantur, quod Eleis in usu est. Nonnulli sunt, qui prorsus amatores cum pueris etiam colloqui vetant.

Lycurgus autem his omnibus contraria statuens, si quis vir esset ejusmodi, qualem esse deceret, indolemque pueri admiratus, amicum sibi sincerum efficere cuperet, et cum eo versari; hoc ipsum laudabat, eamque putabat institutionem esse optimam. Sin aliquem

pueri corpore duntaxat capi adpareret, id vero turpissimum esse statuit: adeoque perfecit ut apud Lacedaemonios nihilo utique minus amatores a puorum amatorum congressu abstinere, quam vel parentes a filiis, vel a fratribus fratres venereis in rebus abstinent. Quae sane fidem apud quosdam non mereri, nihil miror. Nam leges in plerisque civitatibus libidines ejusmodi non coercent.

C A P. III.

ATQUE haecenus de institutione tam Laconica quam caeterorum Graecorum dictum est. Utra vero promptiores ad parendum, et verecundiores, et continentiores in iis, ubi necesse est, viros efficiat; id etiam consideret, qui volet.

Enimvero posteaquam e pueritia transeunt ad adolescentiam, tum Graeci quidem caeteri paedagogis magistrisque liberos suos committere desinunt, neque quisquam amplius eis imperat, sed juris sui fiunt: Lycurgus autem his quoque contraria statuit. Nam quod animadverteret, illis, qui hac essent aetate, spiritus a natura maximos inesse, maximamque petulantiam redundare, cupiditates denique voluptatum vehementissimas adesse: idcirco tunc plurimis eos laboribus subiecit, et occupationes eorum plurimas excogitavit. Cumque addidisset, eum, qui haec fugeret, expertem fore deinceps rerum egregiarum omnium: perfecit, ut non tantum publice constituti, sed illi etiam, qui gererent privatim curam singulorum, o-

peram darent, ne prae ignavia contemptui civibus universis essent.

Practerea cum vehementer animis eorum pudorem inferere cuperet, instituit, ut in via manum utramque intra vestem continerent, incederent taciti, nusquam circumspicerent, ea tantum intuerentur, quae ante pedes essent. Unde patuit, sexum marem etiam focmineo se modestius posse gerere.

Sane vocem illorum minus audias, quam si lapidei; minus oculos flexeris, quam si essent ahenei; denique verecundiores esse duxeris, quam sint eae, quae in thalamis degunt, virgines. Quod si etiam ad philitium veniant, satis habendum hoc ex eis audiri, de quo interrogati sunt. Atque hanc Lycurgus aetati puerili curam adhibuit.

CAP. IV.

CAETERUM multo maximam diligentiam puberibus impendit, quod eos duceret, si tales evaderent, quales esse conveniret, plurimum momenti civitatis commodis allaturos. Itaque cum videret, quibuscunque maxime studium contentionis innatum esset, horum et choros auditu, et certamina gymnica spectatu esse dignissima; arbitrabatur, si puberes in contentionem virtutis inter se committeret, etiam illos hoc modo evasuros esse fortissimos. Exponam autem quo modo inter se hos commiserit.

Eligunt Ephori ex eorum numero, qui aetate sunt vegeta, tres viros, quos Hippagretas vocant. Eorum quisque centum sibi viros deligit, ac simul de-

clarat quamobrem alios praeferat, alios rejiciat. Itaque illi, qui honorem hunc non consequuntur, inimici fiunt tam iis, a quibus reiecti sunt, quam his in electione sibi praelatis; seque observant mutuo, num aliquid adversus ea, quae honesta ducuntur, nequiter committant.

Atque haec est Diis acceptissima, et imprimis utilis reipublicae contentio; qua demonstratur, quid viro forti faciundum sit; et utrique semet in eo seorsum exercent, ut semper sint praestantissimi; ac res si postulet, singillatim reipublicae totis viribus opitulentur.

Praeterea necesse est, ut bonae constitutioni studeant. Nam ubicunque congressi fuerint, ob hanc inter se rixam colluctando pugnant: et dirimere pugnantes cujusvis est in potestate, qui forte

intervenerit. Quod si quis dirimenti non obtemperet, eum moderator Juventutis ad Ephoros deducit: a quibus ille multatur, acerrimo studio id efficere volentibus, ne quis unquam ab ira superatus impediatur, quominus legibus pareat.

Qui vero jam pubertatis annos excesserunt, e quorum numero magistratus summi creantur, eos Graeci caeteri, detracta virium exercendarum cura, in militiam nihilominus proficisci jubent. Lycurgus autem introduxit, ut illa in aetate quam honestissimum habeatur, venationi operam dare, nisi quod publicum munus impediat; ut etiam hi non minus quam puberes, perferre labores militares possint.

C A P. V.

A C prope jam explicatum est, quae cuilibet aetati studia Lycurgus praescripserit. Qualem vero victus rationem universis instituerit, jam exponere conabor.

Cum igitur Lycurgus Spartanos accepisset, pro Graecorum reliquorum consuetudine domi suae visitantes: cumque animadvertisset, in his plurimos nequiter se gerere, convictus illos in publicum eduxit, quod ea ratione futurum existimaret, ut minime imperata transgrederentur. Cibum etiam eis ita instituit, ut neque nimium replerentur, neque penuria laborarent. Multa vero etiam praeter expectationem fiunt de illis, quae venando capiuntur. Et locupletes nonnunquam

praedam venatu captam in commune conferunt. Quo fit, ut mensa nunquam carcat iis rebus, quibus vescantur, quam quidem diu convictus ille durat; nec tamen sumptuosa fit.

Sublatis etiam potationibus non necessariis, quae tum corpora, tum animos labefaciunt, potestatem eis bibendi relinquit, ubi quisque sitiret: nam hac ratione putabat potum minime noxium, et longe suavissimum effici. Quamobrem quæ fieri potest, ut aliquis ex iis, qui simul hoc modo victitant, vel gula, vel temulentia se, remve suam familiarem perdat?

Etenim aliis in urbibus plerumque aequales inter se versantur, inter quos minimum est pudoris. Lycurgus vero Spartae sic omnia miscuit, ut illic juniores ab experientia seniorum ut pluri-

mum erudiantur. Nam, more patrio, commemoratur in publicis illis epulis, quicquid in republica quisque praeclare fecerit: quo fit, ut istic minime vel injuria, vel ex vino petulantia, vel factum turpe, vel turpe dictum interveniat. Etiam ad hoc utiles sunt epulae foris publicae, quod obambulare cogantur, ubi domum discedere volunt; atque operam dare, ne prae vino titubent; quippe qui sciant se non ibi mansuros, ubi coenaverint, et tenebris perinde sibi utendum, ac die. Non enim cum face licet ei, qui necdum militiae vacationem impetravit, incedere.

Cum autem animadvertisset Lycurgus, eos, qui a cibo se laboribus exercent, et boni coloris, et succulentos et robustos esse; qui vero a laboribus abstinerent, tumentes, ac deformes, imbe-

cillosque conspici; ne id quidem neglexit: sed considerans, eum, qui sponte sua labores susciperet, exhibere corpus ad quaevis idoneum ac sufficiens; praecepit, ut semper is, qui quolibet esset in gymnasio natus maximus, curam adhiberet, ne unquam ipsi deteriores evaderent inter eos, qui convictu eodem uterentur. Qua in re mihi quidem non aberrasse videtur. Nec enim facile quis homines inveniat, qui Spartanis aut bona valetudine, aut corporis viribus praestent. Nam pariter et cruribus, et manibus, et cervicibus exercentur.

CAP. VI.

PRAETEREA secus hac etiam in parte iudicabat, quam alii plurimi. Nam caeteris in urbibus quisque

fuis liberis, servis, facultatibus praeest: Lycurgus autem, qui efficere vellet, ut cives nullo sibi invicem damno dato, etiam commodis quibusdam opera mutua fruerentur; instituit, ut quisque tam suis quam alienis liberis imperaret. Quod si quis sciat, eos pueros, in quos imperium ipse sibi sumit, hos vel illos habere patres; necesse est sic eis imperet, quemadmodum et suo vellet imperari. Si quis autem puer verberibus aliquando caesus ab alio, patri suo id enuntiet; turpe est, non eidem alias insuper plagas addere. Usque adeo fidem sibi invicem habent, nequaquam futurum ut turpia pueris praecipiant.

Sanxit etiam, ut famulis, si eorum opera quis egeat, alienis uti liceat: instituta venaticorum quoque canum communione. Itaque si qui canibus egeant,

ad venationem alios invitant : ac si cui non sit otium, lubenter canes concedit. Itidem utuntur et equis. Nam qui aeger est, aut vehiculo indiget, vel celeriter aliquo pergere cupit, sicubi equum videat, eum sumit ; ac posteaquam illo recte usus est, restituit. Ne id quidem apud suos fieri voluit, quod caeteris est in usu. Quippe cum prae venandi studio ita nox eos oppressit, ut necessariis ad victum egeant, eorumque paratum nihil habeant ; sanxit, ut illi, qui venari desierunt, instructa relinquant ; qui vero iis egent, apertis sigillis, et acceptis necessariis, caetera rursus obsignata relinquant. Atque hoc modo communicatis inter se rebus, etiam illi, qui pauca possident, participes omnium fiunt, quae regio illa fert, ubi quid suum ad usum requirunt.

CAP. VII.

ETIAM hoc ratione quadam diversa reliquorum a Graecorum consuetudine Lycurgus Lacedaemone sanxit. Nam aliis in urbibus omnes, quocunque modo possunt, rem faciunt. Hic agrum colit, ille naviculariae deditus est; hic mercatura, ille opificio exercendo se alit. Spartae vero Lycurgus ingenuis interdixit quominus ea, quibus rem facere possint, attingant: iussitque, ut illa tantum ad se pertinere ducerent, quaecunque ad libertatem civitatibus parandam faciant.

Nam cur istic opes aliquis adfectaret, ubi cum ipse instituisset, ut omnes ex aequo rebus ad vitam necessariis potirentur, eademque ratione victus uterentur, hoc ipsum effectum erat, ut o-

pes voluptatis causa non expeterentur? Ne vestium quidem causa pecuniae studendum. Non enim magni pretii veste, sed corporis egregia constitutione ornantur. Non item propterea, ut contubernaliū causa facere sumptum possint, pecuniae ipsis cogendae sunt. Sanxit enim, ut gloriosius habeatur, corporis labore prodesse sodalibus, quam faciendis sumptibus: quorum alterum ab animo, alterum ab opulentia proficisci demonstrabat.

Etiam per nefas rem facere, his ipsis rebus vetuit. Nam primum ejusmodi monetam instituit, cujus si tantum decem minae in domum inferrentur, nec dominos nec servos latere possent. Et enim et amplo id collocari spatio, et plaustro necesse est vehi. Aurum autem argentumque perquiri solet, ac sicubi

conspectum fuerit, possessor multatur. Cur igitur istic quaerendis opibus opera detur, ubi comparatio plus molestiae, quam usus voluptatis exhibeat?

CAP. VIII.

ENIMVERO cives Spartanos imprimis et magistratibus et legibus parere, scimus omnes. At ego Lycurgum ne quidem adgressum arbitror egregiam illam reipublicae constitutionem, priusquam civitatis optimates suam insententiam adduxisset.

Ejus rei hoc argumentum habeo, quod qui aliis in urbibus potentiores sunt, ne videri quidem volunt metuere magistratus; adeoque ducunt hoc esse ab homine libero alienum. Spartae vero praestantissima dignitate viri maxime magistratus observant, ac sibi glorio-

sum putant, si humiles sint, et arcessiti non gradatim incedendo, sed currendo, dictis audiant: existimant enim, si ad summam obedientiam praestandam duces ipsi fuerint, etiam alios ipsorum exemplum sequuturos: quod quidem ita accidit. Et consentaneum vero est, hos ipsos Ephorum potestatem una cum Lycurgo instituisse; quod animadverterent, obedientiam summam et in urbe, et apud exercitum, et in familia bonum esse. Nam quanto major magistratus potestas esset, tanto plus terroris civibus adlaturam arbitrabatur ad hoc, ut dicto essent audientes.

Igitur Ephoris potestas est mulctandi, quem velint, et subito mulctam exigendi, atque etiam magistratus, dum adhuc cum imperio sunt, loco movendi, vel carceribus constringendi, vel in ju-

dicium de vita vocandi. Tanta cum eorum potestas sit, non (quemadmodum aliis fit in urbibus) magistratus creatos ex animi arbitratu toto anno uti permittunt imperio suo; sed regum instar, eorumve praesidium, qui certaminibus gymnics moderantur, si quem in leges aliquid committere animadvertunt, eum mox puniunt.

Cumque multa praeclare Lycurgus excogitaverit, ut cives legibus obtemperare vellent; imprimis hoc pulchrum equidem statuo, quod multitudini leges non prius tradiderit, quam cum optimatibus Delphos profectus, Apollinem consulisset, an Spartae status melior feliciorque futurus esset, si legibus, quas tulisset ipse, pareret. Is vero cum oraculo respondisset, omnino id ex usu fore; tum demum eas tradidit, non modo

contra leges, sed etiam pietatem, facturos statuens, si legibus oraculo Pythio comprobatis non obtemperassent.

C A P. IX.

H O C etiam in Lycurgo admiratione dignum est, quod in civitate sua perfecerit, ut vitae turpi mors honesta praeferretur. Nam si quis rem consideret, inveniet pauciores ex his perire, quam ex illis, qui e periculo subducere se malunt. Adeo verum ut dicam, magis virtutem comitatur incolumitas diuturnior, quam ignaviam. Nam virtus et facilior est, et suavior, et expeditior, et firmior. Etiam hoc manifestum est, gloriam imprimis comitem virtutis esse: etenim viris fortibus omnes in bello socii esse volunt.

Qua vero arte consequutus sit, ut hoc

efficeret; id quoque rectum erit haud omittere. Nimirum Lycurgus plane praestitit, ut viri fortes beatam, ignavi miseram vitam agerent. Nam aliis in urbibus cum ignaviter aliquis se gerit, duntaxat hominis ignavi cognomento notatur: ac nihilominus negotiatur in eodem foro vir ignavus, quo strenuus; ibidem et sedet, et exercet se, si velit. At Lacedaemone quivis pudendum duxerit, hominem ignavum vel in idem contubernium, vel ad eadem exercitia in luctis admittere.

Saepe numero etiam vir hujusmodi, cum dividuntur, qui pila ex adverso ludant, neutram ad partem admissus, pro supervacaneo relinquitur: itidemque in choris ad ignominiosa loca rejicitur. In via quoque aliis ut cedat necesse habet, et in confessibus, et in-

ter juniores ut adsurgat; praeterea, ut puellas ad se pertinentes alat domi, quae et ipsae culpam alienae ignaviae sustineant: ut caveat, ne domo prodeat uxor; coque nomine mulctam persolvat: ut unctus nitidusque non obambulet, honestae famae homines non imitetur, nisi a melioribus verberari velit. Hujusmodi cum ignavos infamia premat, nihil miror, istic mortem adeo probrosae infamique vitae anteferri.

C A P. X.

VIDETUR etiam mihi Lycurgus egregie sanxisse, qua ratione virtus ad senectutem usque possit exerceri. Nam quia judicium de senatoribus ad vitae metam retulit, hoc ipso effecit, ut ne quidem in senecta laudis et honesti studium negligeretur. Hoc quoque dig-

num admiratione, quod fortium virorum senectuti consuluerit. Quia enim sanxit ut judicandi de animo jus penes seniores esset; perfecit ut hominum vegetorum robore senectus sit honoratior. Ac merito sane certamini huic inter alia mortalium certamina studium maximum adhibetur. Nam et ludi gymnici sunt illi quidem egregii, verum ad corpora pertinent: cum in hoc de ordine senum certamine, iudicium de fortibus animis exhibetur. Quanto igitur animus corpore praestat, tanto maioris animorum certamina, quam corporum, fieri debent.

Jam illud etiam in Lycurgo quî non insignem admirationem meretur? quod cum animadvertisset, eos, qui virtutis studiosi non sunt, non posse patriam majorem ad potentiam evehere; om-

nes Spartaë coegerit in omni se genere virtutum publice exercere. Itaque ut homines privati privatis virtute praestant, et studiosi negligentibus; sic urbibus haud dubie cunctis Sparta virtute praestat, quippe quae sola publice honesti studio teneatur. Annon enim hoc quoque praeclarum, quod cum urbes caeterae plectant si quis in alium injurius exstiterit; Lycurgus nihilo minus in eum animadvertat, qui se negligentem in hoc declarat, ut sit vir optimus?

Existimabat scilicet, uti quidem apparet, a plagiariis, vel fraudatoribus, vel furibus, tantum eos injuria adfici, qui damnum accipiunt; ab ignavis autem, effeminatisque totas civitates prodi. Quo fit, ut, mea sententia, maximas his poenas jure constituerit. Prae-

terea suis necessitatem quandam, quae recusari nequeat, colendi omnem virtutem civilem imposuit. Nam iis, qui praescripta legibus perficerent, pariter universis rempublicam propriam esse voluit; nulla neque corporum imbecillitatis, neque tenuitatis facultatum habitata ratione. At si quis prae ignavia defugeret labores in-o-beundis iis, quae leges jubent; eum Lacedaemone in numero parium ne quidem haberi debere decrevit.

Jam quod hae leges antiquissimae sint, patet. Nam Lycurgus temporibus Herculeorum nepotum vixisse perhibetur. Sed licet antiquae sint, tamen nunc adhuc maxime novae sunt aliis. Etenim quod admiratione dignissimum est, hujusmodi vitae studia collaudant omnes, imitari nulla civitas cupit. At-

que haec quidem communia sunt pacis
ac belli bona.

CAP. XI.

SI quis autem cognoscere vult, Ly-
curgum bellicis etiam in rebus quid-
dam invenisse rectius, quam caeteri; de
eo licet haec audiat. Primum Ephori
annos aetatis indicant publice, quibus
in militiam tum equitibus, tum pe-
ditibus armatis, atque etiam opificibus
eundum sit. Quo fit, ut quorumcun-
que opera in urbibus homines utuntur,
eorum omnium Lacedaemonii copiam
in castris habeant. Itidem quibuscun-
que instrumentis exercitui communi-
ter opus est, ea partim plaustris suppe-
ditari mandatum est, partim jumento-
rum subvectione. Nam ea ratione, si
quid deest, obscurum minus esse possit.

Ad armorum certamina, hujusmodi quaedam excogitavit. Vestem eos puniceam habere voluit, et scutum aereum. Existimabat enim, illam minime cum muliebri commune quidquam habere, hoc autem bello aptissimum esse. Nam et celerrime nitescit, et sordes haud facile contrahit. Fecit etiam illis, qui pubertatis annos excessissent, comam alendi copiam: quod eos hoc pacto grandiores, ac vultu magis liberali, terribilioresque visum iri arbitraretur.

Quibus in hunc modum instructis, in sex cohortes equitatum ac gravem armaturam distribuit. Quaelibet autem civium cohors polemarchum unum habet, centuriones quatuor, quinquagenum praefectos octo, manipulorum duces sexdecim. Ex his vero co-

hortibus, ubi sic imperatur, nonnunquam milites per manipulos disponuntur, nonnunquam in ternos, nonnunquam in senos. Quod autem complures existimant, armatorum aciem Laconicam valde implicatam esse; ii vero fecius opinantur quam sese res habeat. Nam in acie Laconica praefecti loco principe consistunt, et series quaelibet habet omnia, quibus suppeditatis opus est.

Tam facile est autem, hanc aciei rationem intelligere; ut nemo, qui homines queat agnoscere, possit unquam errare. Nam aliis praecedendi munus datum est, aliis imperatum, ut sequantur. Ordinum vero promotiones, tanquam a praecone, manipularis praefecti verbis indicantur; fiuntque phalanges tum rariores tum densiores: quarum

rerum nihil omnino cognitu est difficile. Quod autem haec acies, etiam si turbata fuerit, cum obvio quovis similiter dimicari possit; id intellectu facile non est, extraquam iis, qui Lycurgi legibus instituti sunt.

Facillima sunt et ea Lacedaemoniis factu, quae vel gladiatoribus per esse difficilia videntur. Nam cum in cornu pergunt, sequitur a tergo manipularia series: at si phalanx hostilis ex adverso interea se ostentaverit, manipulario duci denunciatur, ut ad frontem clypeum versus consistat; atque ita fit penitus, donec phalanx hostibus adversa steterit. Jam si acie ipsorum hoc pacto disposita, hostes a tergo venientes apparuerint; quaelibet series evolvitur, ut fortissimi quique semper hostibus oppositi sint.

Quod si aliquando dux agminis ad la-

tus laevum sit, ne tum quidem conditione se deteriore esse putant, immo nonnunquam meliore. Nam si qui eos undique cingere conarentur, non versus partes nudas, sed armis munitas, eos circumdarent. Si certa de causa visum aliquando sit expedire, ut cornu dextrum ductor obtineat; verso in cornu agmine phalangem evolvunt, donec ad dextram sit ductor, et agmen extremum ad laevam. Rursus si ab hostibus ad dextram constitutis acies sese ostenderit progredientium in cornu, nihil agunt aliud, quam quod centurias singulas, triremis instar, hostibus velut objecta prora, convertunt; qua ratione series ea, quae extremo est in agmine, hastam versus constituitur. At si a laevo latere accesserint hostes, ne hoc quidem permittunt; sed repellunt eos, vel adversas

series adversariis obvertunt. Qua ratione fit, ut extremi agminis series clypeum versus constituatur.

C A P. XII.

DICAM etiam, quo pacto Lycurgus castra esse metanda censuerit. Nam quia quadrati agminis anguli sunt inutilis, in orbem castra ponebat, extraquam si monte tuti essent, vel a tergo murum fluviumve haberent. Excubias quidem diurnas instituit, quae interius castra versus spectarent: nam amicorum, non hostium causa, illae constituuntur. Hostes ab equitibus observantur iis e locis de quibus prospici longissime potest. Quod si quis noctu extra phalangem progrediatur, a Sciritis ea de causa instituit habendas excubias; et hoc tempore praestant id mer-

cenarii milites, quibus aliqui Lacones adfunt.

Jam quod cum hastis semper obverfantur, id sciendum eadem de causa fieri, ob quam servos etiam ab armis arcent. Praeterea mirum videri non debet, eos, qui ad naturae necessaria secedunt, neque ab se invicem, neque ab exercitu longius progredi, quam uti caveant, ne sibi mutuo molestiam creent. Haec enim securitatis causa faciunt. Castra saepius mutant, partim ut hostibus detrimentum adferant, partim ut amicis profint: etiam a lege mandatur Lacedaemoniis omnibus, qui expeditionibus interfunt, ut exercitiis utantur: quo fit, ut ipsi magis inter se magnanimi evadant, ac supra caeteros indole magis esse liberali videantur. Locus exercitationis et cursus intra id spa-

tium necessario describitur, quousque cohors ipsa pertinet, ne quis ab suis armis recedat longius.

Peraetis exercitiis, Polemarchus primus, uti sedeant, per praeconem edicit; quod quidem lustrationis cujusdam instar est: deinde prandium uti sumant, ac speculatorem mox demittant. Hinc inter se conversantur milites, ac se quiescendo recreant ante vespertina exercitia. Secundum haec per praeconem denuntiatur, fumendam esse coenam; et posteaquam hymnos Diis cecinerint, quibus est facta res sacra, armis incubando quietem capiendam. Nemo vero miretur, tam multa me scribere. Nam minime quis a Lacedaemoniis omissum aliquid reperiatur in re militari, quod quidem curandum veniat.

CAP. XIII.

COMMEMORABO etiam, quam Lycurgus regi potestatem et dignitatem in exercitu adsignaverit. Primo regem cinctum satellitio, cum iis, qui adsunt regi, civitas alit. In ejus contubernio sunt Polemarchi, ut semper illi praesto sint communicandorum consiliorum causa, si quidem usus ita postulet. In eodem regis contubernio viri praeterea tres ex parium numero degunt, qui quidem eis omnia necessaria procurant; ne ab ulla impediuntur occupatione, quominus res bellicas studiose tractent.

Repetam vero altius, quo pacto Rex cum copiis in expeditionem domo proficiscatur. Primum domi adhuc sacrum Jovi ductori, et adjunctis ei Diis facit; ac si litatum illuc fuerit, Ignifer, sive

fecialis, sublato ab ara igne, ad regionis fines praecedit; ubi Rex Jovi Minervaeque rursus sacrificat. Ubi Diis hisce litatum ambobus est, tum deinde limites regionis transit. Atque ab his sacris sublatus ignis praefertur, et nunquam extinguitur, sequente omni hostiarum genere. Quoties autem Rex sacrificat, primo id crepusculo facere occipit, quasi benevolentiam Dei cupiens antevertere.

Ad sunt sacrificio Polemarchi, centuriones, quinquagenum praefecti, militum stipendiariorum duces, impedimentis praefecti, ex civitatum denique praetoribus cui lubet. Ad sunt praeterea duo Ephori, qui nihil illi quidem agunt curiosius, nisi a Rege adhibiti: sed considerantes tamen, quid quisque faciat, omnes, ceu fieri par est, modesti-

ores reddunt. Posteaquam facta est res sacra, Rex arcessitis omnibus, quid faciendum sit, imperat. Quo fit, ut si haec videas, existimes caeteros quidem homines studio subitario rem militarem tractare; Lacedaemonios autem solos reapse bellicorum operum artifices esse.

Posteaquam Rex ducere copias coepit, si quidem hostis se nullus ostendat; nemo ipsum praecedat, praeter Sciritas, et equites exploratores: sin proelium committendum esse putant, Rex agmine primae cohortis secum sumpto, conversoque ad hastam pergit, donec medio inter duas cohortes ac duos polemarchos loco sit. Qui vero post hos collocandi sunt, illos maximus natu inter eos, qui ad tabernaculum publicum pertinent, ordinat. Sunt autem hi, quicunque contubernio cum paribus eo-

dem utuntur, et haruspices, et medici, et tibicines, et copiarum apud impedimenta praefecti, et si qui sponte sua expeditioni adsunt. Quo fit, ut eorum, quae fieri necesse est, nihil desideretur: quippe quod nihil non ante prospectum sit,

Etiam haec praeclare Lycurgus utiliterque, mea sane sententia, ad armatum certamen excogitavit. Nam cum jam hostium in conspectu capra macratur, lege constitutum est, ut omnes, quotquot adsunt, tibicines tibia canant, ac nemo Lacedaemoniorum sermo careat: etiam ut arma polita niteant, edicitur. Juveni quoque, ac delecto ad pugnam ineundam permittitur, ut hilarem et egregium se gerat. Atque hi etiam manipularium praefectum incitando cohortantur. Nam a quovis ma-

nipularium praefecto exterius ad unumquemque manipulum nihil auditur. Ut autem omnia recte fiant, polemarchi curae committitur.

Quodnam tempus esse metandi castra videatur, regis est in arbitrio situm; itemque locum commonstrandi. Praeterea sive foederatorum, seu hostium dimittere legationes, ad Regem pertinet. Quoties aliquid agendum est, omnes e Rege initium sumunt. Si quis iudicia disceptaturus ad Regem veniat, ad Hellanodicas, sive Graecorum iudices, a Rege remittitur: si pecunia quis egeat, ad quaestores: si praedam adferat, ad manubiarum distractores. Quae cum ita gerantur, Regi nihil aliud in exercitu restat negotii, quam ut rerum divinarum respectu sit Sacerdos, humanarum vero, Imperator.

C A P. XIV.

QUOD si quis me roget, an hac etiam tempestate Lycurgi leges immotae mihi permanere videantur; id profecto non audacter dixero. Nam scio Lacedaemonios pridem maluisse domi modicis cum facultatibus consuetudine mutua uti, quam in praefecturis civitatum per adsentationes degenerare. Scio metuisse antehac eos sibi, ne aurum possidere deprehenderentur: jam nonnulli sunt, qui hoc ipso semet ostentant, quod aurum possideant.

Praeterea scio peregrinos ob eam causam olim ejectos fuisse, neque concessas peregrinationes; ne ab exteris cives improbitatem haurirent: nunc mihi constat, eos, qui loco videntur apud ipsos esse principe, studiose in hoc in-

cubuisse ; ut nunquam non apud ex-
teros urbium praefecti essent. Fuit item
aliquando tempus, cum in id operam da-
bant, ut principatu digni essent : nunc
id magis enituntur, ut imperent, quam
ut imperio digni sint.

Itaque fit, ut Graeci, qui olim Spar-
tam profecti Lacedaemonios orabant,
ut duces adversus illos essent, qui in-
juste agere viderentur : nunc magna ex
parte seipsos ad impediendum cohor-
tentur, ne ad Lacedaemonios rerum
summa redeat. Neque vero mirum vi-
deri debet, quod in has reprehensio-
nes incurrant ; quando palam est, eos
neque Apollini, neque Lycurgi legibus
parere.

CAP. XV.

LUBET etiam commemorare, quae pacta Lycurgus inter Regem et civitatem constituit. Nam solus hic principatus in eodem permanet statu, quo fuit ab initio: caeteras administrationum publicarum formas vel immutatas, vel etiam nunc aliquis mutari comperiat. Sanxit igitur, ut Rex pro salute civitatis rem divinam in omnibus sacris publicis faceret, veluti ortus a Deo: ut, quocunque civitas militum copias mitteret, ducis munere fungeretur.

Adtribuit hoc quoque, ut de victimis caesis honoris causa quaedam ipse caperet: praeterea tantum agri eximii multis in urbibus finitimis secrevit, ut mediocrium quidem illi facultatum copia non desit, non tamen opibus antecel-

lat. Atque uti Reges etiam foris uti contubernio possent, ad hoc eis tabernaculum publicum ordinavit, eumque honorem illic addidit, ut in coena duplex ipsis portio cederet; non id quidem, ut duplo plus, quam alii, vorarent; sed ut aliquid inde honoris causa dare possent, cui libuisset.

Praeterea Regi utrique potestatem deligendi contubernales binos concessit, quos Pythios vocant. Permisit etiam, ut de omnium scrofarum partu porcum acciperet, ne unquam Rex victimis careret, si qua in re Dii consulendi essent. Propter domum regiam stagnum aquae copiam suppeditat. Quod quidem ad multa per esse utile, magis intelligunt ii, qui eo carent. Etiam de fella Regi adsurgunt omnes, praeterquam Ephori de sellis Ephoricis. Men-

sibus singulis jurejurando se invicem adstringunt, Ephori quidem nomine civitatis, Rex autem suo. Regis jurejurandum est, “Regnum se gesturum
 “ex praescripto legum latarum:” Civitatis, “Conservaturam se regnum ipsius inconcussum, si quidem jusjurandum hoc sancte servaret.”

Atque hi honores in patria Regi, quamdiu vivit, concessi sunt; non multum privatorum honoribus potiores. Etenim neque Regibus animos addere tyrannicos voluit, neque civibus eorum potestatem invisam reddere. Qui autem Regi mortuo concessi sunt honores, iis Lycurgi leges indicare volunt, non se Lacedaemoniorum Reges ut homines, sed tanquam heroas honore eximio adfecisse.

F I N I S.



